

2018/12

BUDAPEST

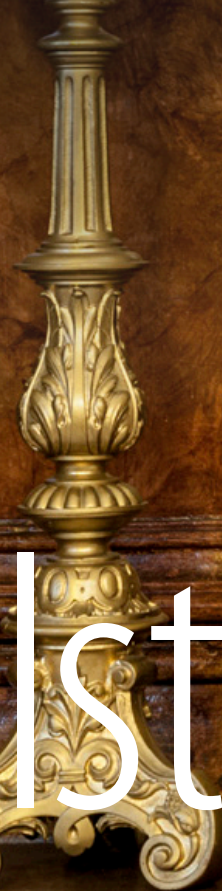
A VÁROSLAKÓK
FOLYÓIRATA

OKOSÓRÁT,
LÁNCCAL

BORZALMAS,
AMIT TETTEK!

SIMPLICISSIMUS
HŐSE

ZÖLDMEZŐ
VAGY
BARNAZÓNA?

Isten útjai

Sétálunk,
sétálunk

TARTALOM

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK
Isten útjai 2
Horváth Júlia Borbála

DÍSZMAGYAR
Borzalmas, amit velünk tettek! 5
Buza Péter

MÁS KOR – MÁSKÉNT
Okosórát, láncsal 10
Elek Lenke

Végtelen paraván 13
Angelus Róbert

Simplicissimus Budapestje 14

ÉPÍTETT VILÁG
Zöld vagy barna 18
Bojár Iván András

KÉPES HÁZ
A hajópadló emlékezik 22
Csordás Lajos

SZOBORPARKŐR
Húzd meg jobban! 24
Jolsvai András

„Azt hiszem, le kell ülni
a téren egy padra.” 25
Kiss Borbála

Szeretem a magyar fotót! 29
Buza Péter

„Mindent a hadseregnek!” 30

Bolgár György: Pest megér 30
egy eset

Karácsonyi üdvözlét 30
a Magyar Természettudományi
Múzeumtól

Ítél a nép? – 30
dokurevü a Stúdió „K”-ban
Zappe László

Szerb székesegyház a Tabánban 32

Fürdőélet a Nagy Háborúban 32

Csak tiszta forrásból 32

BUDAPEST *Károly körút, 2018. december 6. 14 óra 10 perc*

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

Pro Cultura Urbis díj 2007

XLI. évfolyam, 12. szám

megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947

Szerkesztő: Némethy Károly,
Lestyán Sándor

IV–XXVI. évfolyam: 1966–1988

Szerkesztő: Mesterházi Lajos,
Fekete Gyula, Vargha Balázs,
Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

Angelus Róbert,**Bojár Iván András** (Épített világ),**Buza Péter, Hidvégi Violetta,****Kirschner Péter,****N. Kósa Judit** (publicisztika),**Saly Noémi,****Sándor P. Tibor** (archív fotó),**Török András**

(Simplicissimus Budapestje)

Facebook oldalunk szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye

a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

budapestfolyoirat@summa-artium.hu

www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja a Summa Artium Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Török András

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

Telefon és fax: 318-3938

Lapigazgató: Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere

a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.

Telefon: 411-5000

Terjesztés: Magyar Posta

Reklamáció: 318-3938

Tördelés: Görög Gábor

Nyomdai munka: Pharma Press Kft.

1033 Budapest, Szőlőkert utca 4/a

Telefon: 577-6300, fax: 577-6362

ISSN: 1785-590X

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

Címlapon:

Isten útjai

(2. oldal)

Fotó: RIC

A hátsó borítón:

Borzalmas, amit velünk tettek

(5. oldal)

BUDAPEST

a rendszerváltáskor döbönt rá arra, amiről úgy negyven éven át nem volt tudomása: nem csak a József Attila-versben fordulhat elő, hogy emberek hálnak az utcán. Korábban mindazokat, akiket az általános lakáshiány, egy válás, egy függőség vagy a tizennyolc éves korban brutálisan megszakadó állami gondoskodás otthontalanná tett, valahogy elrejtette a rendszer. Munkásszállókra, tanácsai szükséglakásokba, kényszerelvonókra vagy épp kórházi elfekvőkbe terelte őket, így aztán akit mégis egy padon ért az este, azt nyugodt szívvel tessékelhette odébb a rendőr, mondván, menjen most már haza, jóember.

A kilencvenes évek elején azonban ezek a hajléktalanok hirtelen az utcán találták magukat: állampolgári jogaik érvényesültek abban, hogy már nem lehetett csak úgy elküldeni őket, viszont pusztán frázissá üresedett a lakhatás joga. A társadalom képtelen volt a semmiből felépíteni azt az ellátórendszert, amely a hajléktalanság megannyi árnyalatát, az otthontalanság ezerféle igényét képes lett volna kezelni. Még darabra sem sikerült felépíteni negyed évszázad alatt egy olyan hálózatot, ahol mindeki ágyra lel, akinek egyébként nem lenne hol aludnia.

E hanyagság egyrészt érthető, hiszen az efféle ellátórendszer feneketlen kút, ráadásul az az állami, illetve önkormányzati vezetés, amely jelentős költségvetési összegek ráfordításával az elemi szintűnél jobb körülményeket alakít ki az intézményeiben, számolhat az állampolgári felhorgadással is, hogy ugyan már, az „ingyenélőknek” miért járna ez. Nem volt ez másként egy évszázaddal ezelőtt sem: a Bárczy István-féle népjóléti program keretében felépített, kétségkívül horribilis összegbe kerülő Dózsa György (akkor Aréna) úti Népszállót a kortársak érezhető élel „a szegénység luxuspalotájának” nevezték.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a Népszálló – a pompás építészeti kialakítás mellett – azért került olyan rettenetesen sokba, mert a megteremtői abból indultak ki: még a legszegényebbeknek is jár valamennyi privátszféra, és ezért aprócska, de egymástól elválasztott fülkéket alakítottak ki a fürdőkkel és étkezővel felszerelt épületben. Beszédes tény, hogy ma ez a tömb a hajléktalan társadalom vágyott luxusintézménye, hosszú várakozás után lehet elnyerni a jogot, hogy valaki beköltözhessek. Ami igen plasztikusan illusztrálja, vajon miért ódkodik ma sok száz hajléktalan attól, hogy harmincad- vagy ötvenedmagával aludják rossz levegőjű, tornaterem lakályosságú menedékhelyeken, ahonnan reggel a holmijával együtt teszik majd újra utcára, hogy estig elcsoszogjon valahogy, aztán újra sorban álljon a bebocsátásért vagy itt, vagy máshol.

Az utcai hajléktalanságról szólva egyértelmű fogalmi zavart érhetünk tetten. Van elég férőhely Budapesten, ahová éjszaka elvonulhatnak az otthontalanok? Papíron igen, a valóságban talán. Megoldja ez a hajléktalanok gondját? Semmiképpen, hiszen ettől nappal még hajléktalanok maradnak, ha leülnek egy padra a motyójukkal, lényegében máris életvitelszerűen tartózkodnak a közterületen, tehát immár törvényt sértének. Az októberben bevezetett új rend arra jó – és ne becsüljük le ezt a szempontot –, hogy a frekventált budapesti közterek ismét hajléktalanmentesek legyenek, a Blaha Lujza tér környékének luxusállóiból kirajzó külföldiek ne essenek át az aluljáróban az ócska paplanokból eszkábált, mocskos és büdös vackokon. De ami nem látható, az attól még létezik.

A valós helyzet az, hogy egy hideg téli éjszaka a férőhelyhiány miatt ezen a télen is sok száz ember alszik majd a szabad ég alatt a fővárosban, igaz, nem a sétálóutcák boltajtóiban, hanem a külvárosok elhagyott romépületeiben és a kiserdőben. Olyan helyeken, ahol nem tartja rajtuk a szemét a már ismert szociális munkás, Mari néni nem adja oda az ebédmaradékot, ahogy szokta, nem esik le az ismerős járókelőktől pár forint, és ahol, ha nagy baj lesz, akkor sem találja meg őket a rendőr. És ez csak a kézközben lévő része a problémának. De közepes távolságban már ott vannak a rendszer letagadhatatlan hiányosságai: hogy már közpénzből finanszírozott fertőtlenítő állomás sincs Budapesten, az ellátó rendszer pedig úgy épül fel, hogy a TAJ-számával mindenki egyetlen szolgáltatást vehet igénybe egy nap.

Az otthontalan ember tehát dönteni kényszerül: aznap fürdene, mosna, enne, megőriztetné a csomagjait, vagy mégis inkább megpróbálná pótoltatni az elveszett személyijét. Gondoljunk csak bele, milyen szűkre szabott mozgástér ez, és akkor még nem beszéltünk arról, hogy aki valahogy eljut a hajléktalan-lét csúcscsaira, és a régi Népszállóból már kijár egy munkahelyre dolgozni, vajon hogyan képes visszakapaszkodni a valódi életbe? Hogy lesz havi százezre egy lakásbérletre, vagy hogy tud akár egy szobát szerezni, ahol a párjával és a kutyájával meghúzhatja magát, és a polgári lét legalsó grádicsain ugyan, de mégis, úgy élhet, ahogy mások?

Egy világvárosban tűrhetetlen az utcán fekvő emberek látványa. De ne feledjük azt se, hogy a pusztán tilátnál azért jóval többet tehetne hajléktalan polgártársaiért

ISTEN ÚTJAI

Közel három millió dollárért (826 M Ft) kelt el egy árverésen Albert Einstein levele, amelyben azt írja, hogy az Isten szó számára az emberi gyengeség kifejeződése, a Biblia pedig primitív legendák gyűjteménye.

Nesze neked hittudomány? „A hívő ember számára a hite (...) hordoz egy alapvető és másra vissza nem vezethető bizonyosságot, miszerint tudom, kinek hittem és biztos vagyok benne.” Isten nyomai bár megsejthetők a kozmoszban, sokkal inkább az emberben keresendők. (Timótheus II. levél 2,12). (The Guardian, Új ember, MTI nyomán).

Elnéző, lágy november után rideg december, nem tréfál: éles szél vág a Duna felől, megtépázza a könnyelmű ballonokat, belekap a nyár eleje óta szolgáló vászonsapkába; aki nem hitte, most már bizonyos lehet benne: idén is eljő Karácsony. Unalmas-dolgos kedd délelőtt néhányan elmennek a Limes határig; ameddig mások a munkahelyükön nyúzzák az igát, ők városi sétán vesznek részt. *Hétvégén nem érünk rá, és oly régóta vágytunk ide...* Érdeklődő nyugdíjasok, tudni vágyó fiatalabbak, előkerül a fényképezőgép és a jegyzetfüzet. A sétavezető gyakorlott léptekkel a mezőny élére áll, kedélyes hangulatban, szakszerűen bonyolódik az esemény. *Indítsuk sétánkat az ókeresztényekkel, akik a Krisztus születése körüli időkből jelentek meg. A rómaiak körülbelül ötszáz évig voltak jelen a Birodalom határát jelentő Duna vonalában. Óbuda Alsó Pannónia (Pannonia Inferior) helytartói székhelye lett, ahol katonai tábornok építtettek. A civilekkel együtt mintegy hatvanezer lakos élt itt. Jelenlétüket haladás és pusztítás jellemezte...*

A Hunor és a Körte utca torkolatánál aprócska terecske búvik, kő követ koptatott a hosszú évszázadok alatt, miután lerombolták a kápolnát. *Ez volna a műemlékvédelem?* Többen szót emelnek, és a szomszédos telkeken épült hiper-épületekre függesztik aggódó tekintetüket. Tradíció? Koncepció? Idegen szavakkal tele az univerzum, a csoport áhítattal lép az ősök lábnyomával keretezett romok közé. A

túraveető képeket mutat (Kr. u. II-III. század), amint keresztényeket vetnek vicsgó oroszlánok közé, s mesél a hit jellemformáló erejéről, valamint a szlovén kőfaragóról, aki megtagadta, hogy pogány istent imádjon.

Nem mondanám, hogy életbiztosítás volt kereszteteket faragni abban az időben, s gondoljunk a mindenkori hősökre, akik a konformisták ellenében, akár veszély vagy népszerűségvesztés árán is kitartanak, és készek „meghalni” hitükért...

Rögös pálya a filozófiai, de mindig kiderül az ég, s folytatódik a történelemese.

A IV. században vált államvallássá a kereszténység, az agresszív katonaállam jelenléte

mellett. Ahol állunk, a pannóniai légió területe, a római hadsereg szálláshelye volt, hat-ezer hivatásos harccsal. A sereget germánok, szlávok, hunok, szírek alkották; azok a szírek nem ezek a szírek voltak, akikkel ma találkozhatunk. A katonák csak húsz-huszonöt év szolgálat után mehetek nyugdíjba. Vándoroltak egyik helyszínről a másikra, körülöttük élt a családjuk és a hadtáp: orvos, pék, szakács, kovács...

És a csontkovács... Mosoly derül az arcokon, de ezúttal ellenállunk a szerencsés emberi természet taglalásának, azt feledni legjobb helyszín a Flórián téri aluljáró. Odalent, a légió egykori főutcáján jelentős a gyalogos-

forgalom. *Nem csoda, hogy ma is itt nyüzsög a nép...* Néhány lokálpatrióta szabadkoczik, hogy nem illendő, hogy a kifözde olajos üstjének látványa lenyomja az antikvitás iránt érzett áhítatot, holott háromezer évvel ezelőtt sem lehetett másként.

Az aluljáró igazi hungarikum: a lángossütő mellett remekül megfér az ókori fal dísz, a faragott szobor; igaz, másolat mind, de azért mégis... Mit gondolnak, mit ábrázol a kép?

Azonnali ajánlatok érkeznek, a legerősebb közülük az egyik úr látomása: *női szülés...*

Felkapják fejüket a sétálók. *Milyen van még?* De ha már a gender begyűrűzött a hétköznapi képzelgésbe, mosolyogjunk még egyet;

főképpen, amikor elhangzik a megfejtés. *Ez bizony a rejtélyes Mithrász-vallás visszatérő üzenete: a bika leölése. A csoport Buda kacsaringói között visszatér a jelen-múltba. A Krúdy-negyedben igazán költőivé válik az elbeszélés; a szikrázó aszfalton borzongó pocsoltyák engednek a napsugaraknak.*

Következő állomásunk a zsinagóga. 1820–21-ben épült, klasszicista stílusban. Az 1340-es években találtak először zsidó lakosság jelenlétére utaló emlékeket. A következő évszázadokban azon-

ban a török hódítást, majd a mohácsi vészt követő időkben nem épülhetett imaház. Legközelebb a Zichyek engedélyezték zsidó kereskedőknek, hogy letelepedjenek Óbudán. . .

A zsinagógába színes üveglablakokon át ömlik a fény, a fal mentén menóra és hanukia, a terem mennyezetét huszonegyezer ezüstös hexagram díszíti. Középen áll a szószéknek megfelelő bima, a frigszekrényben őrzik a vallási parancsolatokat tartalmazó Tórárt. A látogatók elfoglalják helyüket a faragott székeken, ezúttal férfi és nő bátran keveredhet egymással; istentiszteletet viszont csak akkor lehet tartani, ha legalább tíz, tizenhárom évesnél idősebb fiú és férfi van jelen.

mondatot engedélyez, a többihez tessék hozzáolvasni. *Folytassuk a katolikusokkal. . .* Újból fellegek ereszkednek az égből, észak felől feltámadt a szél, elkel a nyakba húzott sálkendő. Előkerül a kulcs, és Isten másik hajlékának ajtaja kinyílik a látogatók előtt. *Tudják-e, hogy Jézus valószínűleg nem úgy nézett ki, mint ahogyan a hollywoodi filmekben ábrázolják?* A sétavezető újabb fotográfiát mutat; eszerint akár fekete hajú, zömök arcú ember, tüzes szemekkel is lehetett a keresztények feljebbvalója. Ezek után már az sem meglepő, hogy a Krisztus halálát közvetlenül követő korokban születését alig, mennybemenetelét viszont annál inkább ünnepelték. *Anyanyel-*

Építette, rombolta, hitte, tagadta, a hely szentsége mindvégig megmaradt, s lett fényes plébániából szerény kápolna, azután kezdődött minden előről. A templomban méltósággal száll a hang, súlyos oltárok, büszke szobrok hirdetik a dicsőséget, és alázattal figyelmeztetnek az intencióra, hogy ember ne legyen embernek farkasa. A sétálók szedelődözködnek, lassan csukódik mögöttük a hideg kapu.

Utolsó állomásunk Budapest legrégebbi református közösségének háza. Régészeti feltárások alkalmával kiderült, hogy valamikor itt királyi vár állt. A XIII. századi köveket az idők folyamán széthordták, viszont a

parókia alatt az egyik torony járószintjének darabjai megmaradtak. *II. József 1781-ben a Türeلمي Rendeletben engedélyezte templom építését, de kikötötte, hogy nem lehet tornya, és nem nyílhat az utcáról. . .*

Méltó nehézségek a reformáció híveinek; Luther, Kálvin, búcsúcédulák. . . A társaság figyelemmel hallgatja az újabb történeteket; menne is, maradna is, és a levegőben sokáig ott cseng a mindenkori utolsó mondat, amellyel ki tudja már, melyik vallás földi helytartója bocsátja útnak híveit: *Miután néhány percet csendben imádkoztatok, kifelé menet nézzetek körül a világban. . .*

Az épületet többféle célra használták. A mi időkben volt múzeum, raktár, vallási műsorok helyszíne, filmstúdió; itt forgatták a Süssü a sárkány című bábsorozatot is. A zsidók életére és történetére egyébként jellemző a változás, s amellet a hagyományörzés. A vallási életük hasonló jegyeket mutat, hiszen a vándorlások során mindenhol felépítették a szent sátrat, benne a frigládával. Alkalmi imaházak voltak azok, hiszen templomból számukra csak egy létezik: Jeruzsálemben, a Siratófalnál. . .

Vonzó ételillat kúszik a sorok közé, és élénk beszélgetés hangja szűrődik át a függönyök mögüli; a pappal sajnos nem találkozhatunk, mert kiszaladt gyertyát venni. *Itt bent ebédelnék?* Csodálkozik az egyik sétáló, és szívesen maradna még, de a szoros idő már csak pár

ve arámi volt, de tudott ógörögül és héberül. Azt, hogy „én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” az anyanyelvén mondhatta. . . Az efféle híreken hamar átugranak a hívők, hiszen a lényeg maga az eszme – tán egy órája, hogy tanultuk. *Dicsértessék a Jézus Krisztus. . .* Odabent Vivaldi-zenével, és turistáknak kijáró ismertetővel fogadnak. *Őnök az Ige ezeréves színhelyén járnak. Több templom is állt e helyen, Árpád (állítólagos) sírja felett, a Szent István koráig visszavezethető Fehéregyház. Az épület Szent Péter és Pál prépostsági templom és királyi szálláshely volt, a XIV. századtól pedig királynék várkastélya. A tatárok lerombolták, helyére Nagy Lajos édesanyja, Erzsébet királyné, Szűz Mária tiszteletére épített újat. Később esperesi székhelyé vált, de a török dúlás elpusztította. . .*

BORZALMAS, AMIT VELÜNK TETTEK!

15-ös számmal
Schäffer Mariska,
a 25-össel
Anna jelölve

Jászay Magda italianista – akit a legkevésbé sem becsült meg a szocialistának nevezett Magyarország (annál inkább Olaszország és az olasz kultúra tudósai) – 1952-ben Mezőberényből, ahol családjával közösen szenvedték el a kitelepítés nyomorúságát, magas nővére, Gabi írta-rajzolta verses mesét küldött karácsonyra Töpikének, Kormos Gyuláné, a sorstárs kislányának Konyárra. Az egykor híres pesti mágnásszabó meg a Zachár–Schäffer–Rados–Kormos famíliá kanyargós történetéről (BUDAPEST 2018/5.,9.) ez az epizódja látványosan ránk ordítja, mit gondolhat történetéről–történelméről egy magyar család, ha polgár.

akit Adolár kitiltott a megerősített pincéből. Meg egy fél fülbevaló. Én kaptam meg, sokáig hordtam ezüstláncon a nyakamban.

Elém tesz egy levelet is Kormos Gyuláné unokanagynénjének, Schäffer Mariskának írta néhány évvel később, 1949-ben, bizonyos dr. Strausz Istvánné. Annáról üzeni:

„...testvérbarátságunk véget ért, amikor Annus férjhez ment (...) akaratlan bábbá vált, félt az urától, mintha szuggesztió alatt állna. Ennek tulajdonítom a végrendeletet is, melyben kizárta régebben rajongásig szeretett családját.”

E sorokból úgy tűnik, Mária megpróbált – a legnagyobb nyomorban kínlódva – valamit profitálni halott húga egykori gazdagságából, levélkapcsolatba lépett a barátnőjével. Magát a végrendeletet is csak részben ismerhette, s az az ingóságokra vonatkozhatott. Magát a villát ugyanis – ahol a földszinten Halásznak belgyógyász magánrendelője is működött – Adolár az egyetem orvostan tanártestületére hagyta. Azzal a kikötéssel, hogy halála, haláluk után őket eltemessék, a benne lévő lakás(ok) bérjövendelméből pedig működtessék azt az alapítványt, amelynek haszna „két vagy több szegénysorsú dunántúli, lehetőleg Tolna vagy Baranya megyei származású, szegénysorsu keresztény, paraszti sorból származó orvostanhallgató tanulmányi támogatására fordíttassék.”

Nincs fotó a családi archívumban a díszmagyarok szabójának kisebbik leányáról, Annáról. Csak egy, a Tolnai Világlapjában közreadott csoportképen tűnik fel, amelyen Schäffer Jánosnak ez a gyermeke és a nővére is szereplő. (És – sokak mellett még – Zachár Izabella, Kormos Gyuláné nagymamája.) A Magyar Háztartási Iskola Egyesület menyecske-jelöltjei között ülnek, a 19 éves Anna s a 22 éves Mária. Kissé meglepő talán, hogy nem egymás mellett, de leánytestvérek között nem ritka az ellentét. Bár válságba csak az után jutott a kapcsolatuk, hogy dr. Halász Adolár nőül vette az ifjabbik Schäffer leányt.

A kórházi főorvos és felesége „bombatáadás okozta sérülésben” halt meg 1945. január 26-án – a család úgy tudja: Sánc utca 3/b alatti villájukban. 1931-ben építették, élete utolsó éveit itt töltötte a mama, Mráz Anna, a mágnásszabó özvegye is. – Adolár – így meséli a nemszeretem rokon esetét Judit néni – ezüsttárgyakból halmozott fel hatalmas gyűjteményt a lakásában, és a háborúra készülve annak pincéjét bombabiztosra erősítette. De a telitalálat ellen nem védte meg se őket, se a kincseiket a magánóvohely. A nagybátyám, a harmadik Zachár Antal és Schäffer Mariska néni lánya, Zachár Anna járt ott negyvenötben. Romhalmazt talált. A pusztulást csak a házmester élte túl,

SOKSZOR ÉS SOKAT BESZÉLGETTEM

KORMOS GYULÁNEVAL a családjáról meg Schäfferekről. Fél év telt el, mire végre talált gazdag emlékgyűjteménye valamely fiókjában egy meglehetősen rossz amatőr fotót. 1910 körül készülhetett. A mágnásszabó ül büszkén a hátasán. Némi gépi javítással már-már a szemébe nézhetünk most végre Schäffer Jánosnak: soha nem reméltem, hogy eljöhét ez a pillanat.

Közben *Simonovics Ildikó* és *Kollár Csilla*, a Nemzeti Múzeum Textilgyűjteményének muzeológusai segítségével sikerült találnom egy olyan díszmagyart, amelynek viselője a mágnásszabónak – annak haláláig – a kuncsaftja volt. Nem is akárkiről: Bethlen Istvánról és egy-egy fekete selyembárony mentéről, illetve atilláról van szó. Láthatók az állandó történeti kiállításon, annak a képnek a másolatával, amelyet ebben az öltözékben ábrázolva festett meg róla *László Fülöp*, már miniszterelnöksége idején.

Az atilla testhez simuló, magas, sarkosan visszahajtott álló nyakú, hét pár paszománnyal, fémgommbal zárt remek. A fekete paszománydíszítésű mente, perzsa motívumos gallérral, hat pár ötvösdíszítésű fémkapoccsal zár. Bélése fekete sávolykötésű selyem.

A mágnásszabó „lovasszobra”, a háttérben három palota valahol a Várban (forrás: MNM)

Bethlen fekete atillája, mentéje az MNM állandó kiállításán (forrás: MNM)

DR. HALÁSZ ALADÁR GYŰJTEMÉNYÉNEK KIÁLLÍTÁSI KATALÓGUSOKBAN JEGYZETT DARABJAI

Régi órák kiállítása, 1925: kis empire állóóra, Bécs, 1813., kis utazó állóóra, aranyozott bronz, Bécs, 1850 körül. Iparművészeti Múzeum, 1927: Kis serleg, aranyozott, Nürnberg, XVII. sz., pohár, aranyozott, német, XVII. század (virágok közt három paradicsommadár). Iparművészeti Múzeum, 1931: kis serleg, aranyozott ezüst, Erdély, XVI. század eleje, szomszédsági pohár, aranyozott ezüst, Brassó, 1653, három lábón álló részben aranyozott cukortartó, Erdély XVII. század.

Keleti Művészeti Kiállítás 1929: kerek aranyozott tálca, Kasmir, 18. század.

A szomszédsági pohár egy utca vagy épülethozsoport, egy-két tömbnyi városnegyed lakóinak egyesületi díszpohara. Német hagyomány, ahogy Erdélyben, a szász városokban is. Ünnepléses alkalmakkor használták (közös lakoma, tanácskozás). Még a 20. század elején is élt a hagyomány Németország egyes vidékein. (*Entz Géza* barátomnak köszönöm a megfjtést.)

A harmadik Zachár Antal – a mágnásszabó idősebbik leányának férje (a fotó jobb szélén) – egy sikeres vadászat trófeáival

Szomszédok

Az a gyanúm: önmagáról, saját sorsáról mintázta kívánságát Halász – első generációs göggel tartva a távolságot felesége mágnásszabó és fővárosi főhivatalnok rokonságától.

Az egyesület 1947 szeptemberi ülésén mondott le jogai érvényesítéséről. Olyan indokolással, ami félreérthetetlenül bizonyítja: a dolgok nem egészen, sőt! egyáltalán

nem úgy zajlottak, ahogy a család később rekonstruálta azokat. A Halász-villa nem lett romhalmaz, csak az emeleti szint károsodott. Az ülés jegyzőkönyvében az is olvasható, hogy a bombacsapás a „közvetlen szomszédos telek pincéjében” sujtotta halálra Annát s Halász Aladárt.

A tervtári anyag – kézbe kellett ezek után vennem – azt is megmutatja: a Sánc utca 3/b. szám alatta villának (1947-től közelmúltbeli megszűnéséig a TIT URÁNIA csillagvizsgálója) egyáltalán nem volt pincéje. Vagyis azt nem is erősíthette meg Halász, hogy kincseit s a saját életét megvédje.

Két házsomszédja közül a 3/a. számú ugyancsak 1931-ben épült, a nemzetközi híró földrajztudós, *Haltenberger Mihály* családi otthonaként. Két gyermeke volt. Fia, a *Kozákra* magyarosító *Mihály*, legendás híró sportújságíró, aki „osztályidegenként” sokáig csak külsőzhetett az MTI-nél – mint unokaöccse, *Holéczy Barnabás*, az MTI néhány éve elbocsátott fotósa meséli. (Az ő édesanyja volt a földrajztudós lánya). Ami pedig a pincét illeti, *Haltenberger*eknek csak szerény szentárolója épült ki a föld alatt – s ami perdöntő, negyvenötben az ostrom nem rongálta meg a házat. Annál inkább Halászné másik szomszédját, az 5. számú földszintes épületet! Amelyhez még az 1890-es évek elején valóban terebélyes pincét is vajt a kőbe akkori építetője, *Weltzl István*, fővárosi alkalmazásban álló építésvezető. Negyvenhárom évesen, 1898-ban halt meg, árván hagyva családját. Özvegye, *Miletin Franciska* élt még 1945-ben, azon a januári éjszakán is, amikor más, náluk rendszerint meghúzódo utcabeliekkel együtt földig rombolta, elpusztította házát a háború.

– Mindenki ott húzta meg magát, ha légiriadó volt – adja tovább édesanyja szavait Barna. – Évekig játszottam aztán a többi környékbeli kölyökkel a romokon. Jártam egyébként többször Halászné házában, igaz, rájuk nem, csak arra emlékszem, hogy a falak is tele voltak kárpítózva perzsaszőnyegekkel. Náluk gazdagabb emberek nem igen laktak a környéken.

Hogy mi lett az ezüstneműekkel? Talán néhányat mégis visszaszerzett a család az épületet megőrző házmesteréktől. Hogy aztán apránként eladogassa. Néhányat megtaláltam – papíron – a remek ötvösmunkák közül. Sajnos a katalógusok, amelyekben a húszas-harmincas években szerepelnek, nem közölnek részletes leírást. (Ld. a keretést.)

Egyébként, nem csak Adolárral, *Schäffer Annával* is lehetett gondja a családnak. Első, ifjú férje, *Hauschild Géza* sikertelen műegyetemi vizsgája után öngyilkos lett. A tragédiába fiatalon beleöregedve az asszony hozzáment a bizonytalannal autokrata habitusú Halász doktorhoz. Végtelenül aranyos, kedves hölgy lehetett – állítja róla *Kormosné Rados Judit*. – De idősebb korára ő is megbolondult.

A negyedik Zachár Antal vette át a Schäffer-tanyát (1938)

Olimpikon a tyúkolban

Mariska és III. Antal egy ideig a Királyi Pál és a Kecskeméti utca szegletén, a híres férfiszabászatot is befogadó *Schäffer*-házban élt. Az után, hogy a mágnásszabó kisebbik leánya, Anna férjhez ment, költöztek a Vámház körút 15. szám alatti saját lakásukba.

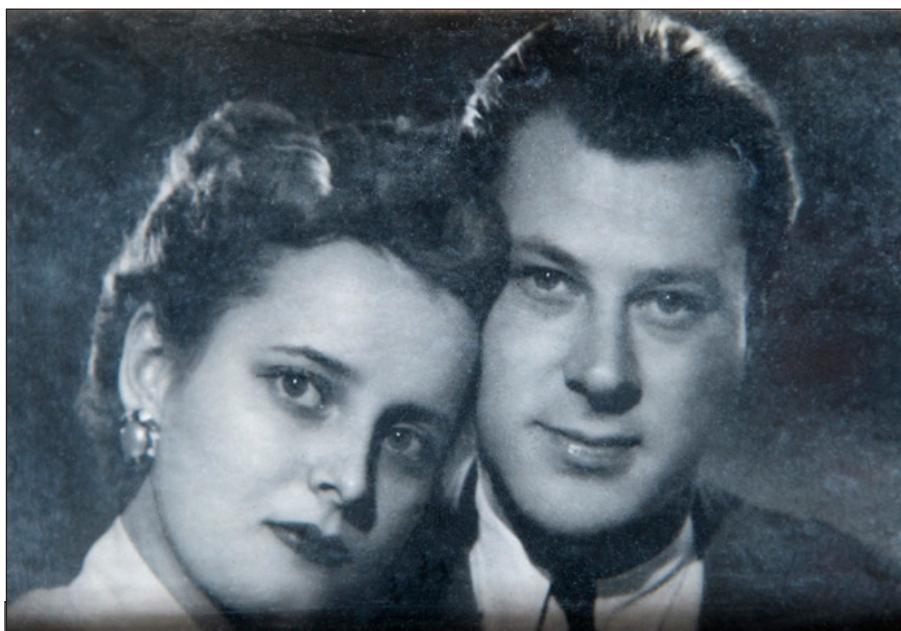
Fiuk, a negyedik *Antal* kezdetben érdeklődött ugyan a pénzügyek iránt, de amikor nagybátyja, *Imre* bankjában elindulhatott volna felfelé a számlátrán, rájött, nem neki való a hivatalnokoskodás. Kivonult a vácegresi *Schäffer*-tanyára, s kézbe vette a gazdálkodást. Addig a családból mindenki a tisztartóra hagyta, hogy lopja el bátran a bevételt, nem kellett az egzisztenciájukhoz ez a summa. A mágnásszabó unokájának viszont igencsak szüksége volt a jövedelemre. Élvezte is, míg be nem hívták a páncélosokhoz. Azon melegében részt is vett az elhíresült debreceni csatában.

Már ő lebontotta a szép, igényes tanyasi nyaralóház felét (*Mária* és *Anna* a társtulajdonosok), még korábban a másik traktust vak katonák szanatóriumának rendezte át a Halász házaspár.

A száz holdakat, a *Schäffer*-birtokot persze elvették negyvenötben.

Negyedik *Antal* gyógyszergyári segédmunkásnak állt. Kollégája volt s velük együtt lakott a Vámház körúton az állomáshelyéről elmenekült *dr. Grosschmid Pál*: negyvenötig Nógrád megye nógrádi járásának főszolgabírója. *Márainak* és *Radványinak* unokatestvére. Persze nem

Kártyaparti Zachár Imre (középen az asztalnál) Thököly úti családi bérbázházbeli lakásának nappalijában (1940 körül)

Kormos Gyula és Rados Judit

Őrszentmiklósról, Jászkisérről, Mezőberényből legfeljebb cenzúrázott levelekkel üzenhettünk egymásnak. Ötvenegyben hazaszöktem. Igazolattak. Lebuktam. Bevittek a rendőrségre. Megfenyegettek, hogy elveszik a kislányomat! – és Judit néni szemét elfutja a könny –. Végül, mint a fővárosban jogosulatlanul tartózkodót, „csak” kitoloncoltak. A pár nap alatt, amíg a sorsomra vártam a fogdában – mint „átmene-ti nő”, ahogy regisztráltak, várományosaként akár egy büntetőtábornak is –, egyetlen ember beszélt velem emberként, vigasszal, jó szóval. *Kolozsvári Borcsa* nyilas miniszter legénye. A korszak kedves mondása divatozott az idő tájt barátaink, sorstársaink körében. Három-féle ember van. Aki ült. Aki ül. És aki ülni fog.

valami jó levegőjű irodában, hanem az alapanyaggyártó üzemből robotolva kapták a szerény fizetést. S míg Antal a munka végeztével gondosan ruhát cserélt, miután alaposan és többször is lezuhanyozott, Pali nem bíbelődött ilyesmivel. Többször is előfordult, hogy hazafelé tartva Antal kiszagolta a zsúfolt villamoson, hol utazik éppen a barátja.

Az utolsó férfiember, aki a Zachár családból s ezzel a keresztnévvel forgolódott a világban 1968-ban, gyermektelenül halt meg. Özvegye, *Szentgyörgyi Horváth Eszter*, akkor az ebtenyésztők országos főnöke, a vácegresi Schäffer-kriptába temettette. Föltörték már fél tucatszor. Mikor ott jártam, a halottasház embere nevetve mesélte: akadt egy mókás helybeli, aki éjszaka lepedőbe öltözve huhogott odalentről. De aztán a sok pálinka okán reggel nem tudott kimászni a sírboltból. Egy időre bent is felejtették.

A mágnásszabó leányunokája, a negyedik Antal leánytestvére: *Anna Mária Lujza* a háború előtt-alatt Léván élt, ott dolgozott sebészfőorvos férje, *Prochnow Ferenc*. Negyvenhétben átkergették őket a szlovákok a határon. Prochnow egzisztenciája a hatvanas évekre konszolidálódott idehaza, Magyarországon. A budai onkológián dolgozott. A házaspár azt szerette volna, ha kislányuk is orvos lesz – de ő irtózott édesapja hivatásától. Huszonhat évesen, diplomája átvétele előtt fél évvel lakásuk ablakából átugrott a halálba.

– Szegény kis Anna nagyapját – tér vissza története egy korábbi fejezetéhez Judit néni – a harmadik Zachár Antalt, a fővárosi főtanácsost, negyvenötben ugyan igazolták, de a nyugdíját megvonták. Az aktuális rendelet groteszk humánusának jegyében, mint minden „deklasszált” rangos polgár felesége, jogosult volt csekélyke „älözvegyi nyugdíjra”, de persze kaptak mellé társbérleket. Egy szobájuk maradt. Meg a teljes nyomorúság. Az ötvenes évek elején a nagycsalád majd minden tagja – Mariska néni kivételével – száműzetett Budapestről. Mi is, természetesen. Ami a legjobban fáj, hogy négyfelé vágta a családot. Konyárról,

Mikor *Sztálin* halála után, 1953-ban szélnek eresztettek – persze a fővárosba nem jöhettünk vissza –, a Gunda tanyán, Örbottyánban gyűltünk össze. Anyai nagyapám, *Gunda Lajos*, a Földművelésügyi Minisztérium magas rangú hivatalnokáé még el tudta intézni, hogy őt éppen ide száműzzék. *Zachár Imre*, a londoni olimpia úszó olimpikonja is itt kötött ki – addig Jászkiséren, egy tanyán a tyúkólban „lakott” –, de már nem sokáig. Ötvennégy kora tavaszán szívrohamot kapott, áprilisban belehalt. Mikor 1954-ben, idő előtt utolértek a szülési fájdalmak, Vácra vitt a mentő, de onnan tovább küldtek Budapestre. Az orvos kijelentette, hogy farfekvéses koraszülést nem vállal. Seholy volt hely a fővárosban. Végül a Gizella szülőotthon folyosóján adtam életet a kislányunknak. Mariska néniéktől, ahol egy matrac jutott nekem is, jártam be szoptatni egy kiló hatvannal született *Ildikó*mat.

Viccelni veszélyes

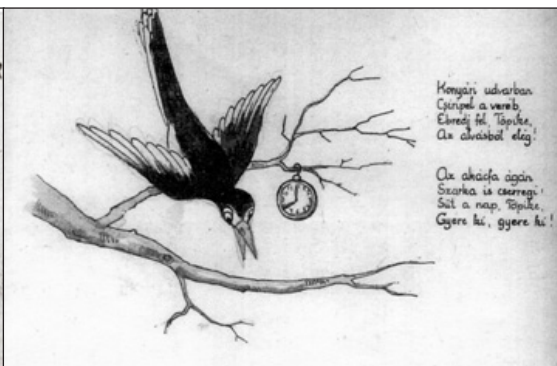
Judit néni üzen. Mert el kell mondania, amíg mondhatja, akinek csak lehet, mi történt vele meg a családjával. Közjogi méltóságokkal levelez (többszörre választ se várva-kapva), újságokkal próbálkozik. Olyan lapok, ahol kíváncsiak volnának akár egyetlen mondatára is, nemigen vannak.

– Az uram édesapját, idősebb *Kormos Gyulát*, aki a Nemzeti Ellenállási Front embere volt, nyilasok fogták le negyvenegyben, s hurcolták Dachaubá. A férjemnek is be kellett vonulnia akkor, novemberben több ezer fiatalemberrel együtt Németországba meneteltették. Három bajtársával együtt megszökött, nekivágott megkeresni az édesapját. Nem találta meg. Örökre elveszett. Gyulát még 1943-ban felvették segédrendezőnek a Filmgyárba. Ott dolgozott a háború után is, míg ki nem rúgták. Néha hajnalban forgattak, ilyenkor nem kellett részt vennie a szemináriumon. De csak aznap estig. Pótol-tatták. Egy alkalommal hiányolni kényszerültek a szervezők a sztárokat. Hol lehet a

Schäffer Mariska 1940 körül

A Jászay nővérek karácsonyi ajándéka Kormos Tópikének (1952, kitelepítés)

Horvát Terike meg az Imre!? – kérdezte a párt és a szakszervezet. – Az árokparton: nemináriumon – viccelődött a férjem. Sós megszé- tődött. Az első adandó alkalommal feljelentette. Arról beszélgették nagyobb társaságban, hogy hamarosan meglesz a választás, ki játsz- sa majd Döbrögit. De a szót Imre elvétette. Változást mondott, nem választást. Rádaásul a kövér urasággal kapcsolatban! Gyula odalépett hozzá, és gratulált neki. Összehívták a pártbizottságot. Kiderítették, hogy az uram fasiszta, Tito-bérenc. Akkor még csak fegyelmet kapott. Renner Endre, szintén rendezőasszisztens, pártfeladatként egy térkép- pen kitűző gombostűkkel követte a vietnamiak győzelmeit. Az uram reggel, a Filmgyárba tartva, a 7-es buszon belenézett a szomszédja Szabad Népebe. Beért. Megszólította a gombostűzőt: – Bandikám, nem itt, hanem ott. – Hát ezt honnan tudod? – Na ja, nekem meg- van a saját kémszervezetem – viccelt Gyula. Amerikai kém! Azonnali hatállyal kirúgták. A kitelepítés éveiben kubikumunkát végeztek vele, később betoncillés lett a budafoki építőelemgyárban. Mind a két keze tönkrement. Egy távoli rokonunk, az Opera régi igazgatójának

az özvegye, beügyeskede díszítőnek. Akkortájt rehabilitálták éppen a szocdemeket. A Filmgyár tévedésből – azt hitték őt is szocdemiség miatt rúgták ki annak idején – visszavette. De pár hónap múlva már azt terjesztették róla, hogy ötvenhat, azaz az ellenforradalom rehabi- litálta. Szívinfarktust kapott, amikor meghallotta, hogy újra a kirügás fenyegeti. A nagybátyámhoz, Prochnow Ferihez fordultam. – Ha egy nagykutya a késem alá kerül – biztatott –, addig nem varrom össze, amíg nem tesz valamit. S egyszer tényleg alkalma volt beszélni vala- kivel. Gyula kegyelmet kapott. Közben Walt Disney forgatott itt filmet. Zeneértő, perfekt német és angol segítőket kerestek, rábízták a felada- tot. Remekül helytállt. Bérgyártatók jöttek sorban mások is később, főleg német stúdiók, végül meghívták, dolgozzon csak nekik. Az ORI kiközvetítette, a hatvanas-hetvenes évek fordulóján kimehetett. És akkortól bejárta szinte az egész világot, koprodukciós rendezések közreműködőjeként. Ez volt a csúcs. De hamarosan beteg- geskedni kezdett. Húsz éve halt meg, hetvenöt évesen. Halála előtt fél évvel forgatott róla Szerény személyem címmel egy dokumentumfil- met a Hunnia, Nádaszy László rendezte. Magyar karrierje nem volt soha. Aczél kihir- dette: Kormosnak semmit!

eresztésünk után az Örbottyáni Gyurda nyá- ralába gyűltünk össze. Nagyszüleim, anyásom, fér- jem (de el kellett menni dol- gozni bpi gyárba, munkás- szállóba) Kislányom, lány- am, lányam, kisebb felesége és fia is. Mikor 1954-ben idő előtt szülei fájdalommal volt Vácra vitt a mentő (Pest- ről még 1956-ig ki vol- tunk tiltva). Vácra közölték, hogy ilyen farkasvadász koraszülest nem vállaltak Budapestre küld-

ték a mentőt. Semhol nem volt hely. Végül a Gizella szülő- ottban a folyosón feküd- tem (Ratkó-koraszak). Egy nővér mevetet kérdelte- majd nána férjem foglal- kozását. Mondtam segédmun- kán, de, nem a mostani a régi mi volt. Mondtam hogy es rögtön két nagyas külsőszo- lába kerültem. Gyula a fiának volt a legjobb barátja. A baj az volt hogy 1.60-kg. súlyú Ildikó lányomnak bevitel a KORASZÜLÖTT OTT- HONBA. De Pest. Szülőre s. m. Gyerekek és szüle. Lehettek volt. Lázár Maria. Szülőre s. m. által siperült. Regisztrált volt.

Judit néni kiegészítése a kézirat első változatához

OKOSÓRÁT, LÁNCCAL

*A hőmérő 23 fokot mutat,
október vége van, fiatal nők topban
napoznak a padokon.
A pár méterre magasodó áruház
polcain hatalmas Mikulások
sorakoznak műcsokoládéból,
csilingelés hallatszik,
szól a Last Christmas
– szegény George Michael –
meg a Merry Christmas
– szegény mi...*

Képzeld, ez lesz december 24-ig! Estére mindig megfájdul a fejem, és annyira megutálom a karácsonyt, hogy otthon nem lesz kedvem semmi ünnepi cécióhoz – panaszkodik az egyik középkorú eladónő. Fiatalabb korosztályú kollégáit nem izgatja a dolog, fülükben állandóan a legfrissebb zene szól, vagy éppen beszélgetnek a drót segítségével. Elvannak a saját belső világukban meg a Facebookon.

Pénzsórás, áhítattal

A Vörösmarty téri forgatagban átlag magyar ember ritkán vásárol, még ételt, italt se nagyon, mert drága. Ajándékot meg végképp nem, hiába találhatók itt egyedi, zsűrizett ipar- és népművészeti tárgyak is a sok gagyi mellett, ezt a teret, akárcsak a Bazilika előttit, kisajátították a külföldiek. Nekik szólnak a plakátok, az árak, a behívogató emberek.

Arra viszont büszkék lehetünk, hogy számos külföldi média a világ legszebb karácsonyi sokadalmai közé sorolja a budapestit.

A Deák Ferenc utca, akarom mondani, Fashion Street képe, kínálata tényleg impozáns, és az Andrassy út is világszínvonalú fényárba öltözik esténként. Londoni típusú piros, emeletes turistabusz helyett elég felszállni a 105-ös buszra, és hosszan gyönyörködhet az ember a fényözönben – mást úgy

Igen, a fogyasztási láz, a tárgyfelhalmozás oda vezetett, hogy nem tudunk örülni az ajándékoknak, főleg ha azok személytelenek, nem hozzánk szólnak, csupán kötelességből letudottak. Jólét? Bizonyos fokig igen, hiszen a legtöbb embernek tízszer-hússzor annyi holmija van, mint mondjuk a hetvenes években.

közösség, holott annak a kismadrágnak vagy pulóvernek semmi baja nincs.

Ma már ruhafélét nem is vesz senki ajándékba rokonyereknek. Úgyis megvan mindene. Hát akkor mit? Barbie és Little Pony vagy valamelyik Star Wars rémség a végső menedék. Ahogyan *Emma Thompson* kérdezi az *Igazából szerelemben*: melyik Barbie-t ajándékozzuk a kis Judynak? Amelyik úgy néz ki, mint egy transzvesztita, vagy amelyik egy dominát formáz?

sem tehet, egyrészt, mert mindig óriási a dugó, és araszolunk, másrészt, mert az itteni üzletek árait sem a honi átlagpénztárcához szabják.

A tévét mostanában már csak az otthon nagyon unatkozó vidéki háziasszonyok meg az erős idegzetűek kapcsolják be – hogy aztán rögtön ki is kapcsolják, mert éjjel-nappal minden adón tömik az ember fejét a milliányi hirdetéssel. Agresszíven üvöltő rajzfilmfigurák és jobb sorsra érdemes színészek serkentenek az állandóan akciós online cucc beszerzésére.

Fekete Péntek, Fekete Hét, Fekete Hónap, Bronz, Ezüst, Arany Vasárnap. Vásárolj, fogyassz, költsd a pénzt – ez lett a karácsonyból. Közben egyre bőszebb itthon az áhítatos körítés, amelynek álságossága mind jobban kitűnik a fölös fogyasztási örület fokozódásával.

Dominák és gyilkos tankok

Amikor tucatnyi ajándékot talál csemeténk a fa alatt, egyiknek se tud örülni – elvész az újdonságokban, azt se tudja, kitől mit kapott, képtelen összekapcsolni egy bizonyos fényes masnis dobozt egy bizonyos személyvel, egyébként is rengeteg a már meglévő játéka. Eljött az a kor – mostanában már az óvodában is! – amikor a márka számít, az, hogy mindenképp a legjobb, legújabb legyen meg neki. A szülők szinte érezhető kényszerítéséről, egymás közötti vetélkedéséről, versenyfutásáról szól ez. Hogy mindenki gazdálkodja ki a menő cuccot, akkor is, ha abban a hónapban nem tudja kifizetni a közös költséget. Ha valamelyik kicsit nem márkás holmiba öltöztetik, szegénynek titulálja őket a

A legó mindig beválik, van is belőle minden családban tonnaszám, és tényleg elvan vele, főleg a fiúgyerek. Aki persze inkább velünk lenne el, ha több időnk volna vele játszani, és akkor megtenné a filléres dominó vagy a marokkó is, nem kellene mindig új műanyag halmazt vásárolni.

Kamasznak semmit nem érdemes ötletszerűen ajándékozni, olyanra vágyik ugyanis, aminek a középkorúak a nevét se tudják kiejteni. Vagy videójátékot? De melyiket? Amelyikben egy perc alatt ötven embert fénypuskáznak le, vagy amelyikben száz embert tapos halálra a tank? Okosórát, láncsal? Talán. Ilyenkor a szülőknek érdemes előre konzultálni az ifjonccal. Azt azért jegyezzük meg halkan, hogy ma a kamaszkor 30 éves korig is elhúzódhat. . .

Quadtúra és flamencotanfolyam

Némely családok újabban rájöttek, hogy nem tárgyat kell ajándékozni egymásnak, hanem élményt. Jelképesen valami apróságot a fa alatt, de inkább egész napos kirándulást, falusi turizmust, menőbbeknek bio-vega kiruccanást, játszóházasdit, minipolisz látogatást, nagyobbaknak falmászást vagy szabadulószobás programot. Egész játszópaltók állnak azok rendelkezésére, akik szülinapon vagy karácsonykor közös élménnyel szeretnék meglepni gyerekeiket. Vidám szánkózás, hógolyózás a barátokkal, esetleg szabadtéri grillezés, forró teával, forralt borral, hiszen ma már jelképes a tél.

Felnőtteknek sláger a wellness utalvány, a repülőjegy, a városlátogatások, spa hétvégék, kedvelt a színházbérlet, a koncertjegy, az újságelőfizetés.

Ha tudjuk, ki szerettünk kedvenc írója, nyert ügyünk van, és akkor is, ha ismerjük barátunk hobbiját, gyűjtőszendvélyét. Vigyázat: bélyeggyűjtőnek ne ajándékozzunk bélyeget, mert úgy járunk vele, mint a híres gyermekvers főhőse, aki attól kezdve, hogy kapott egy kilót, felhagyott ezzel az időtöltéssel. A gyűjtőszendvély ugyanis a vadászat örömeivel teljes.

Az interneten is böngészhetünk olyan ötletek után, amelyek kifejezetten pároknak szólnak: „nyomozás egy rejtélyes vacsorán, közös kalandtúra a Kelet kávézótól egészen Szlovéniáig. Páros quadttúra, kanyoning (?) vitorlázás vagy gokartbérlet. Relax masszáz,

páros kényeztetés, romantikus gyertyafényes vacsora a Duna ölelésében.”

Elfoglalt menedzsereknek gyakran meditatiós elvonulást ajánlanak – sokszor van is min elgondolkozni – valamelyik eldugott hegyvidéki butikszállodába. Ez mindig jól jön, csak ne oda szóljon a voucher, ahol a múltkor a vállalati meeting vagy a találka volt. Módosabb barátnői csapat szívesen elzarándokol jógaóra meg léböjtkúrára – drága dolog ám nem enni semmit! – aztán közben lesik, ki szegi meg elsőnek a fogadalmat.

Nagyszülőknél ma már nem gypjú derékvédő és mamusz dukál, hanem flamenco- vagy nyelvtanfolyam, gyógyfürdőbérlet. Esetleg családi hozzájárulás egy új fogsorhoz – vagy ha ez nem elég romantikus, akkor a nászúthoz, amennyiben második esküvőjére készül az ötvenes-hatvanas pár.

Idősebb nagymamáknak, nagypapáknak meglepetés egy fotóösszeállítás, amelyet az unoka rendezett albumba, és mondjuk a saját rajzaival egészítette ki. Örök emlék, ha a régi videókazettákon látható családi filmeket CD-re vagy pendrive-ra íratjuk, és őseink is megnézhetik a laptopjukon.

Barátnők gyakran megajándékozzák egymást: fölös csajos mütyürök a jellemzőek. Sima virágos bögre már ciki, bizsu képeséyes, érdekes konyhai cucc vagy fűszer, bio, vegá házi lekvár, egy üveg csatni, esetleg blogger szakácskönyv jól jön, smink túl intim, inkább különleges szappan, illatosító, potpurri,

mécses járja, vagy valami poénos baromság. Mondjuk fánk- és pizzaalakú párna, önkeverő bögre, fém lépcsőlépegető rugó, bakelit lemez poháralátét, ananász formájú lámpa, kaparós térkép, rozsdamentes acél teafilter.

Praktikus szemléletű családanyák ott-honában hajdanán megbújt egy nagy kartondoboz, amelyben az ajándékba kapott fölös holmik lapultak, ráírva ki, kitől kapta és mikor. Ezeket aztán lehetett újra hasznosítani. Régen egy nagy füzetbe vezették a gondosabb mamák, hogy melyik évben kinek mit ajándékoztak a családtagok, így kizárt volt az ismétlés, sértődés, félreértés. Ma sem haszontalan ez, de a listát a laptopon vezesüik.

Parfüm és ékszer – ezek azok az ajándékok, amelyeket férfiak vesznek nőknek, mióta világ a világ. Egy tapasztalt eladó – ha egyáltalán fellelhető még ilyen valahol – rögtön konstatálja, hogy barátnőnek vagy feleségnek lesz-e a holmi, már csak az értékből és a csomagolásból is. Mondjuk egy Tom Ford Black Orchid parfüm nem a hűséges asszonynak jár, hanem egy hűtlen férjtől – valaki másnak...

De hogy lehet jelen egy szerető a meghitt családi estén? Mondjuk, úgy, hogy vesz egy doboz – ártatlannak tűnő – karácsonyfadísz, és megkéri a kedvesét, tegye fel azokat a fára. Majd fényképezze le, és küldje el neki a telefonján, miközben a felesége bontogatja az ajándékot.

Építési területet körülkeríteni nemcsak célszerű és hasznos, de tulajdonképpen kötelező is. De börtönbe zárni, átláthatatlan paravánnal körbe venni? Nem lehet más ésszerű magyarázata, mint hogy ne lássunk be a falak mögé, ne követhessük, mi történik – vagy mi nem történik! – mögötte. A Dózsa György úton, az irdatlan méretű városligeti soron, valóságos erődtmény határolja a gödröt, az épülő néprajzi múzeumét. Kíváncsi polgároknak, akik pedig a magukét nézegetnék, még egy kukucsáló ablak se nyílik. Gyanús...

VÉG – TELEN PARA – VAN

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Simplicissimus 2018. évi hőse:

Le (ejtsd: „lé”) Marietta, a jarokelo.hu portál projektvezetője

A kitüntető oklevelet december 4-én adtuk át a régebbi kitüntetettek és a Nagy Budapest Törzsasztal tagjai jelenlétében, az Útisz Galériában. Az oklevélen ez az indoklás volt olvasható:

„Mert a jarokelo.hu portál létrehozásával felkeltette Budapest lakosaiban a bennük szunnyadó jobbító szándékot.

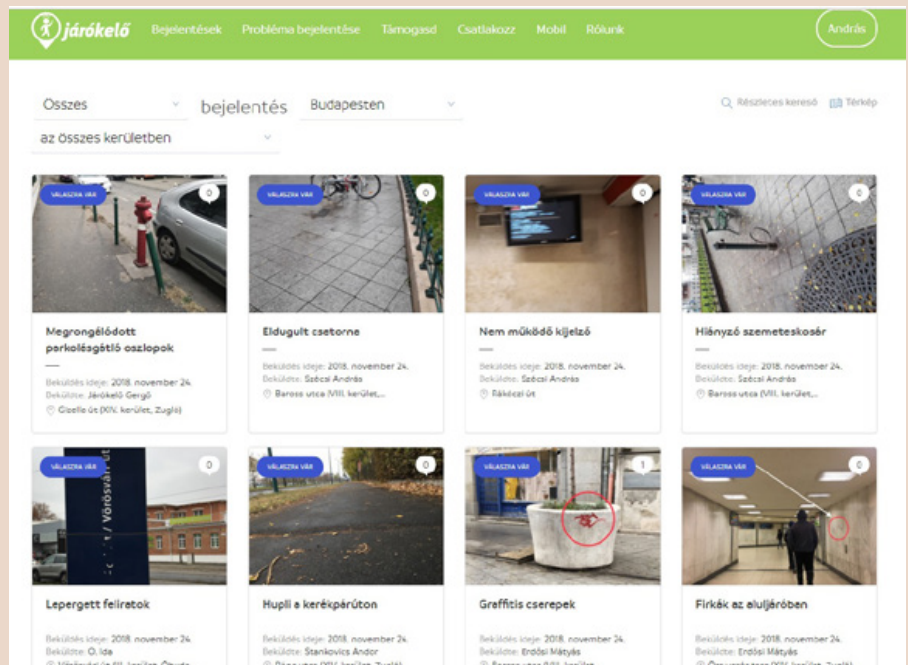
Fáradhatatlan és sikeres ügyintézőként visszadta a hitet a változtatás lehetőségében. Rávezette a budapestieket arra, hogy a hibajavítás és a karbantartás épp olyan fontos, mint az újat alkotás. Szívós munkálkodásával példát ad a tevékeny, 21. századi lokálpatriotizmusra”.

Az oklevélen kívül a díjazott egy partnere a hagyományok szerint részt vehet még egy vacsorán a díj két kurátorával. Ezt egy olyan vendéglátóhelyen kell elkölteni, amely kevesebb, mint két éve működik. Az idejelleltek: Hilda (V. Nádor utca 5.), Noked csak Dezső! (VIII. Rákóczi út 29.), Stand (VI. Székely Mihály utca 2.)

Hogyan működik a jarokelo.hu?

A csinos, jól áttekinthető honlap ezzel a felhívással kezdődik: „Lépj, ha az illetékesek nem teszik meg az első lépést! A Járókelő.hu-n fogadjuk a köztéri problémákról szóló bejelentéseket, továbbítjuk őket az illetékes hivataloknak, és a választ közzéteszük.”

A konkrét teendők: „A problémákat a főoldalon található Probléma bejelentése gomb segítségével küldheted el nekünk. Ehhez rövid címet és leírást kell adnod az esetről. Azt is jelöld meg, milyen kategóriába tartozik a probléma (pl. forgalomtechnika, kátyú stb.), a térkép segítségével pedig add meg a probléma helyét és tölts fel egy vagy több fényképet, vagy akár linkelhetsz videót is róla.”

A részletes folyamat vázlata így néz ki: Elküldjük nekik a bejelentést — Ellenőrzik a bejelentést — Ha esetleg további információra van szükségük, mielőtt továbbítják a bejelentést, azt is jelezni fogják neked — Továbbítják az illetékeseknek — Megérkezik az illetékes válasza — Ha a címzett nem válaszol 30 napon belül, akkor a problémát újraküldik, majd 60 nap után automatikusan megoldatlannak minősítik. — Írnunk kell, ha megoldották a bejelentésünket. Ha bejelentőként vagy mások hozzászólásban megerősítjük, hogy a problémát az illetékes elhárította, úgy az ügyet megoldottnak tekintik, ilyenek is jelzik a honlapon. — Negatív vélemény esetén a bejelentést újra elküldik az illetékesnek felülvizsgálásra.

Az önkéntes köztéri problémajelző projekt eddig 20 településen (Alsónémeditől Veszprémig) összesen 21 308 (!) problémát oldott meg. Az ügyek zöme budapesti. Je-

lenleg (2018. november 20.) 5252 a megoldásra váró ügyek száma. Az elégedett felhasználók száma ezen a napon 8682 volt.

Le Marietta válaszai Simplicissimus kérdéseire

2012-ben még a szlovák „Odkazprestarostu” azaz „Levél a polgármestereknek” mintájával dolgoztunk, tőlük is kaptuk meg az első Járókelő szoftver kódbázisát. A legelején két segítőm volt, Barkóczy Dávid és Balog Zsolt, mindketten régi barátaim. Most hárman rész-, illetve főállásban dolgozunk a Járókelőnél, 38 önkéntes tagja van a csapatnak. A legelső ilyen platform egyébként a Fix My Street volt, amit egy my Society nevű civil szervezet indított el Angliában. Nem, szerintem nem furcsa a nevem és teljesen átlagosan nézek ki. Ha nem emlékeztetnének rá mindennap, hogy furcsa vagyok, akkor nem is tartanám furcsának magam. Sokan kérdezték már, hogy miért érzem fontosnak, hogy ilyen komolysággal álljak le megtárgyalni ezt a kérdést minden egyes alkalommal, miért nem örülök a kíváncsiságnak. Azért tartom fontosnak elmondani, hogy nem szeretek erre a kérdésre válaszolni, mert én azt látom benne, hogy újratermel olyan sztereotípiákat és kulturális gyakorlatokat, amiknek én nem szeretnék a része lenni. Nagyon sokan vannak még hozzám hasonló helyzetben

HA MEGOSZTOD, MEGOLDOD.

A Járókelő oldal 2012 óta segít a városlakóknak abban, hogy bejelenthessék a kátyúkat, letört szemeteseket, lekopott zebrákat és egyéb közterületi problémákat a lakóhelyükön.

Bejelentek egy problémát

olyanok, akiket valamiért „furcsának” tartunk, és nem engedjük meg nekik, hogy ne a „furcsa” vagy a „más” pozíciójából válaszoljanak. Egyébként az apukám vietnami. 2012 óta dolgozom a Járókelőn/Járókelőnél, csak az intenzitás változott aszerint, hogy éppen mennyi szabadidőm volt, vagy éppen volt-e munkabérré pénz, és ezt hogyan osztottuk be. Amikor olyan időszakok voltak, amikor a Járókelő kisebb része volt az életemnek, akkor civil szervezeteknél dolgoztam például az Átlátszónál vagy a K-Monitornál, menetközben lehúztam két évet Londonban is egy fenntartható közlekedést és egészséges életmódot népszerűsítő cégnél. Az ezek előtti előző életemben főként újságírással és televíziós műsorgyártással foglalkoztam.

Az ELTE kommunikáció- és médiatudomány szakán tanultam főként médiatudományt és mellette egy kis olasz nyelvet és kultúrát. Most pedig a Közép-európai Egyetemen tanulok szociológiát, ezen belül is városszociológiát.

Szokták kérdezni, hogy melyik ügyre vagy a legbüszkébb. Vannak személyes kedvenceim, de igazából minden ügyre nagyon büszke vagyok. A Járókelőről azt kell tudni, hogy ez egy közösségi alapú kezdeményezés, több ezer felhasználó regisztrált, és mára közterületi problémák tízezreit küldték el nekünk és rajtuk keresztül az önkormányzatoknak, szolgáltatóknak. Bármilyen kicsi kátyúról vagy akár egy csomópont átalakításáról, nagyobb beruházásról legyen szó, ha megoldódik egy közterületi probléma az emberek jelzése és a mi közreműködésünk révén, az egy nagyon jó élmény mind a problémát jelző városlakónak,

mind az önkormányzat munkatársainak. Én ezért a folyamatos kommunikációért dolgozom, és arra vagyok a legbüszkébb, hogy elértük, hogy az érintett felek megbízzanak bennünk és egymásban is – az esetek túlnyomó részében.

De vannak azért bőven kudarcaink is... A legtanulságosabb nemrég történt. Egy Budapest-közi település önkormányzatában együttműködést és lehetséges anyagi támogatást emlegettek a megbeszélésünkön annak kapcsán, hogy elindítjuk ott is a Járókelőt egy helyi önkéntes segítségével. Többször visszatértem arra, hogy szeretnék kontrollálni a Járókelőre érkező bejelentéseket, hogy azok milyen kategóriában érkezhettek, én pedig mondtam, hogy olyan megoldást kell találnunk, ahol ők ebbe nem szólnak bele közvetlenül, hiszen a Járókelő a mi kezdeményezésünk, nem módosítjuk csak úgy egy önkormányzat kérésére. Az önkormányzat egyik munkatársa megkérdezte, hogy van-e az a pénz, amennyiért megteesszük ezt, én azt hittem, hogy csak viccel, és folytattam tovább a tárgyalást abban a hiszemben, hogy az ő támogatásukra is számíthatunk a munkánkban, mert azt hosszasan fejtegették, hogy szeretnének a jövőben jobban építeni a lakossági jelzésekre. Mikor egy hét múlva elindítottuk a Járókelő helyi ágazatát az ottani önkéntesükkel, írtak egy haragos levelet, amiben számon kértek, hogy miért indultunk el az ő jóváhagyásuk nélkül. Támogatásról már szó sincsen, ami nekünk nyilván azért fáj, mert civil szervezetként az adományok a legfőbb bevételünk. Ezt a végkimenetelt én vezetőként egyértelmű kudarcként élttem meg, azt hogy nem értettem, hogy arra

kérnek, hogy olvassak a sorok között, mikor elég nyilvánvaló szituációt teremtettek erre a tárgyaló felek. Azt is kudarcként élttem meg, hogy végül nem őszinte együttműködési szándék volt a tárgyalás kezdeményezése mögött.

Támogatók nélkül nem menne a munka ilyen mennyiségben. Én nem az a típus vagyok, aki könnyen kér anyagi támogatást, de a Járókelő révén megtanultam, hogy nem szégyen megkeresni a lehetséges támogatókat azzal, hogy járuljanak hozzá a kezdeményezésünk fenntartásához és sikerre viteléhez. Így sikerült idáig eljutnunk többek közt a Concorde Értékpapír Zrt. anyagi támogatása révén, de sokan támogattak minket szolgáltatással is, ilyen volt például a Mito vagy a Precognox. A támogatókeresés egyébként folyamatos, gyanítom, hogy ez olyasmi, ami soha nem zárul le egy civil szervezet életében.

A budapesti önkénteseink száma ez év októberre több mint a duplájára nőtt a tavalyihoz képest, a jövő évre a célunk az, hogy a vidéki településeinket (Debrecen, Székesfehérvár, Pécs stb.) erősítsük önkéntesek számában és helyi aktivitásban is.

Büszke vagyok arra is, hogy ha „elütne a villamos”, a projekt biztosan folytatódna.

Simplicissimus szabadságra megy

A Simplicissimus álnév először 1993 tavaszán jelent meg a 2000 folyóirat hátlapján, az akkor indult Urbi&Orbi rovat alatt. 2009-ben költözött át a Budapest hasábjaira. Sokan tudják, hogy ezt a szerző *Grimmelshausen* (1622–1676) német regényírótól vette kölcsön. Ő egyébként olyan jól őrizte inkognitóját, hogy csak 1837-ben derült fény kilétére. Simplicissimus legjobb barátja, Complicatus is fel-feltűnt ebben a rovatban. Simplicissimus portréját *Orosz István* grafikusművész rajzolta meg.

Azért választottam a „lehető legegyszerűbb lélek” jelentésű önirónikus álnevet, mert szerettem volna kiélni – gondolatkísérletek formájában – városjobbító gondolataimat, melyeken egyfolytában töprengök. Nagy öröm volt ezeket olykor Complicatus jóval földhözragadtabb hozzáállásával ütköztetni.

Januártól egy ideig ne keressék az olvasók ezt a rovatot, tíz év után a szerző „tanulmányi szabadságra” megy. A jövő évben újra akarja írni Budapest angol, illetve magyar nyelvű portréját. De lehet őt követni a Facebook oldalán, sőt, Twitter, illetve Instagram csatornáját is pörgetni kívánja.

fotó: Mirkó Mihály

A HAJÓPADLÓ EMLEKEZIK

„Azt hiszem, hogy az agyonszanált, minden nyomorúsággal megtetézett szegény csonka-Magyarország festőművészei között kevés olyan meglegedett s örömmel dolgozó művész van, mint Vidovszky Béla” – írta 1925-ben az *Élet* folyóirat riportere. A festő majd ötven éven át élt és dolgozott az egyemeletes régi palota, a Munkácsy utca 27. padlástéri műteremlakásában.

Az Amerikát is megjárt kitűnő karikatúrista, *Faragó József* már 1898 körül ebben az Epreskert közelében álló műhelyben alkotott. 1904-től *Kardos Gyula* követte néhány évre, aki talentumát főleg bibliai témák érzékletes és drámai megjelenítésében bontakoztatta ki. *Faragó* és *Kardos* is tragikus véget ért, előbbi 1906-ban Berlinben, utóbbi 1908-ban Monte Carlóban végzett magával. Utódjuk a lakásban *Andaházy Kasnya Béla*, a kalandos életű festőművész és köpönyegét könnyen forgató (hol kommunista, hol meg királypárti) politikus lett. 1922-ben kényszerült külföldre, s bár később meg hazatért, a második világháború után újra világgá ment. Buenos Airesben halt meg.

A „Kis Vidovszky”

Első külföldre menekülése után váltotta őt – ahogy kollégái emlegették – „a kis Vidovszky”, akinek alacsony és törékeny termetet adott a sors. De annál nagyobb tehetséget és szorgalmat. Amikor idekerült a házba, már negyvennegyedik évében járt. Érett alkotóvá forrt, aki 1911 óta a szolnoki művésztelepen dolgozott nyaranta, s főként tájképek és enteriőrök mestereként szerzett elismerést. A legfontosabb éves tárlatoknak, köztük a műcsarnoki szalonoknak rendszeres kiállítója. Vidéki kastélyok gyakori meghívott vendége, belső tereinek megörökítője.

Nemcsak Szolnokhoz, hanem Békés megyéhez is szoros szálak kötötték *Vidovszky*

*Béla*t. Gyomán született, ahol ma a helytörténeti gyűjtemény és a képtár viseli a nevét.

Szüleivel néhány év múlva Békéscsabára költöztek, ott nőtt fel. Apja *Munkácsy Mihály*-nak volt gyerekkori pajtása. *Vidovszky* rajztanári, majd festőművészi oklevelet szerzett, nem sokkal utána az első világháborúban hadifestőként szolgált. Az idézett riport idejére, 1925-re beérkezett művészként, és immár a tágas Munkácsy utcai műterem lakójaként a házasságon is gondolkodhatott. A következő évben nősült. „*Feleségével is csendben, visszavonultan élt*” – írja róla kismonográfiájában *Láng Miklós*. Ám azt is olvashatjuk később, hogy hét év múlva ugyanilyen szépen, barátságban és csendben vált el asszonyától. A

következő negyven évben független emberként alkotta izmusoktól és politikai elvárásoktól mentes, finom költőségu munkáit, enteriőröket és tájképeket.

Két Munkácsy

A műtermében is talált elég ihletet, így néhány munkája révén felidézhetjük lakása hajdani részleteit. Elsősorban a dolgozószobát, amelynek udvarra néző, kazettás műteremablaka előtt állt rendszerint az állványa, ugyanitt a zöld falak mellett piros kanapé és oroszlánkörmös sárga fotel terpeszkedett, a könyvespolcon pedig a sötétkék, súlyos Révay lexikonok sorakoztak. A szomszédos hálószobába néhány lépcsőfok és egy boltíves,

drapériával szegélyezett átjáró vezetett fel (ahogy ma is).

Amikor az Ország-Világ riportere 1958-ban, 75. születésnapján meglátogatta, hasonló meglepedettségben találta, mint a kollégája harminchárom évvel korábban. A falakon saját művei közt látható volt két Munkácsy-kép is. „Vidovszky felnéz rájuk – szól a tudósítás –, és elgondolkozva emlékezik: – Munkácsyt és apámat gyermekkori barátság fűzte egymáshoz Békéscsabán, ahol a Lieb-fiú, a későbbi nagy Munkácsy tanult. Még mielőtt Párizsba ment, mintegy hálából a nagyszüleim házánál eltöltött boldog napok emlékére, megfestette ezt a két portrét – olvasható a riportban, amelynek folytatásában a művész így vall: – A 75 év nem teher, ma is az vagyok, aki voltam, nem lettem hűtlen művészi hitvallásomhoz, azt festem, amit érzek. Az alkotáshoz való kedvem pedig – fejezi be – legalább annyi, mint volt, amikor életem első olajképét festettem Gyóni Gézáról.”

Bizony, a népszerű katonaköltő gimnáziumi társa, barátja és házuk albérlője volt valaha Békéscsabán.

1973-ban hunyt el, kilencvenévesen. Utolsó éveiben már nagyon nehezen járókerettel mozgott. Házvezetőnője gondozta. Halála után a lakást a minisztérium az akkor fiatal szobrásznak, Kő Pálnak utalta ki, aki addig egy 27 négyzetméteres XVIII. kerületi panelben lakott a KISZ lakótelepen két kisgyerekével és akkori feleségével, Péterfy Gizella festőművésszel.

Itt kopog a járókeretével

„Nekünk óriási öröm volt, amikor ide följötteünk. De borzalmas fekete volt itt minden. Be is áztunk” – meséli a mester, aki megengedte, hogy nagy múltú műtermébe bepillantsunk.

Egy lakberendezési lap riportjában azt olvastam, hajófedélzethez hasonlítják ezt a műteremlakást. Találónak tartom. A helyiségek közti néhány lépésnyi szintkülönbségek, a falépcsők föl és le, a fakorlátok és a hajópadló mind azt az érzést kelti, mintha egy öreg vitorlás fedélzetén járnánk, a tat és a fedélköz hegyvölgyei közt. A kapitány, Kő mester pedig egy nagy asztalnál ül a műterem oldalában és mesél. Magukról és Vidovszkyról, akinek tisztelői évről évre megjelentek a ház előtt emlékezni, majd amikor lett emléktábla, azt koszorúzni. Mára elmaradoztak, talán meghaltak ők is. Vidovszky Béla születésének százhuszadik évfordulóján, 2003-ban már Kő Pál tanítványai segítettek rendbe hozni az emlékjelet.

Megakad a szemem egy régi enteriőr-képen. Nem Béla bácsi festette – kapom

az információt –, Móricz Sándor műve, aki Szőnyinek volt tanársegédje, s férje a családban oly nevezetes Iringó néninek, Kő Pál nagynénjének – akiről szintén van itt egy portré. És hozzá a történet: Móricz Sándornál agytumort diagnosztizáltak. Iringó néni kivitte kezelésre Stockholmba Olivecrona doktorhoz, aki Karinthy Frigvest is műtötte. Így sikerült meghosszabbítani az életét, ahogy az orvos pontosan megjósolta, hét évvel.

Látom, hogy régi darab a drapéria is a hálószobába átvezető boltíves átjárón, akár szintén lehetne eredeti tartozék. Annál is inkább, mert a lakásról festett egyik régi képen (amelyet a gyomai gyűjtemény bocsátott rendelkezésemre, köszönet érte), hasonló látszik. De ez a vén textil sem Vidovszky-örökség, hozott darab, családi emlék, a Fáy-Maczkó nagypapa hevesi házat díszítette valaha. Azt a házat, amelyet Kő Pál az ezredforduló környékén visszavásárolt, és most egyre inkább oda helyezi át az életét. Főleg miután nyugdíjazását követően ki kellett költöznie a közeli Epreskertből, egyetemi műterméből, ahol, mint köztudott, a szobrász tanszék vezetőjeként, majd rektorhelyettesként tanított hosszú ideig.

Ebben a lakásban, akárcsak Vidovszky Béla, maga is majdnem ötven évet élt már. Itt nőttek fel a gyerekei, Boldizsár és Virág, majd mostani feleségétől, Halassy Csilla szobrászművésztől született kisebb fiai, Benedek és Bálint.

Csilla volt Kő-tanítvány, neki is jónéhány munkája áll köztéren. Kiskörén a Tiszai halász, Hevesen báró Eötvös József és Kemelen Farkas szobra, Egerben Szilágyi Erzsébet büsztje. Itt készültek, ebben a műteremben, de ma már ő is, férje is a vidéki otthonukban alkot.

Kinézek a nagy műteremablakon, és látom az udvar természetes gesztenyefáját, amely jótékony árnyékot tart a széles üvegfelületnek. Az ablak mellett a szobafalon egy fekete öntöttvas sírkereszt függ. Egy föl szármolt felvidéki temetőből való. Csilla gyűjtése.

Vidovszky után a lakásban a falépcsőkön kívül mindössze az a két falikar maradt, amely a drapériás átjáró mellett látszik, meg a műterem fölött csüngő fehér burás, öreg szobalámpa. De Béla bácsi maga is itt maradt valamiképp. „Én még évekig hallottam őt éjszakánként, hogy kopog a járókeretével, hogy jön le ide a lépcsőn a szomszéd szobából és elkezd festeni – mondja Kő mester. – Mindenütt kapaszkodók voltak neki beépítve, és az recsegett még a halála után is, meg a fa padló.”

HÚZD MEG JOBBAN!

Nem tudom, mi lesz a sorsa ennek a négy táncos lábú melósnak ott a Róbert Károly körút és a Váci út kereszteződésében (apropó, tudja valaki, miért hívjuk *Károly Róbert*et Róbert Károlynak, amikor körút? – pedig nem mindegy, hogy *István* király vagy *Király István*, hogy csak egy triviális példát említsünk). A hírekben egyelőre nem esik szó róluk, de ha a felhőkarcoló, amelyet erre a területre terveztek, zöld utat kap, félek, meg lesznek számlálva napjaink. Mennek a szoborparkba vagy valami csendes mellékutca torkolatába. Kár lenne értük pedig, egy letűnt világ fanyar üzenetét őrzik, olyan üzenetet méghozzá, melyet, félek, már a mai sétáló se tud leolvasni róluk lábjegyzetek használata nélkül.

A krómacél lemezből készült, majd' három méter magas

szoborkompozíció, amely négy, egymás felé forduló munkás-szerű alakot ábrázol, s amely egy medence közepén kialakított kis szigeten foglal helyet, eredetileg a *Pázmány Margit* tervezte angyalföldi párház főbejárata előtt állt, s jelentését is azzal együtt nyerte el. Pontosabban a jelentéseit: merthogy az épület a hetvenes évek végén, a szobor a nyolcvanasok elején került a helyére. Abban az időben tehát, amikor a hivatalos állami ideológia és a társadalom valódi értékrendje már köszönő viszonyban sem volt egymással, de ők ketten még békésen megfértek egymás ellen. Amikor tehát már lehetett modern, többfunkciós, elegáns, nyitott párházat álmodni a tizenharmadik kerületbe, de még úgy illett, hogy készüljön mellé egy szobor is, munkásokról, akik mégiscsak a társadalom

vezető ereje (szövetségben a téveszparaszsággal és a haladó értelmiséggel), akik nevében a hatalom birtokosai a frissen épült párházban pöffeszkedtek. Ezt a maszlagot minden május elsején messzire vitték a recsegő mikrofonok, de sem azok nem hitték, akik mondták, sem azok, akik hallgatták. Hogy mennyire, de mennyire így volt, szépen példázza ez az épület és ez a szobor. Az épület, amely azóta volt már Alkotmánybíróság és Államkincstár meg Nyugdíjnyújtó Igazgatóság, és az a hír járja, hogy most, a tér újrendezése kapcsán, lebontják. És a szobor, melynek – a források szerint legalábbis – még az alkotója is bizonytalan. Van, aki *Marosán László*, van, aki *Kiss István* művének tartja. E sorok írója, a többséggel egybehangozóan, az utóbit fogadja el.

Vegyük hát szemügyre közelebbről. Munkások, ez a cím, négy, egymás felé forduló férfi, egyforma magasak és körülbelül egykorúak, overall és kiskabátot viselnek, valamint simléderes sapkát, egyikük szemüveget is, olyasfélét, mint amelyet a hegesztők szoktak. Semmilyen szerszám nincs a kezükben, mozdulatlanul állanak, karbafont kézzel, lábuk alatt valamely különös gyártmány, mely leginkább egy felnagyított legójáték-darabra hasonlít, dugattyúrészlet vagy turbinafoszlány, mindegy is, a póz, melyben a szobor hősei birtokba veszik e tárgyat, sokkal inkább a vadászok győztes póza, akik épp most terítették le ősi ellenségüket, mintsem az alkotó büszke kiállása, aki épp most teljesítette túl az éppen aktuális öt éves tervet.

Vegyük még hozzá a következőket: a négy alak, részben, mert befelé fordul, részben, mert egy vizes medence közepén áll, a bezártság, a megközelíthetlenség érzését kelti a nézőben. Ezt erősíti fel a krómacél is, amely középkori lovagokat formáz az angyalföldi melósokból. Nem tudom, mennyire tudatosult az alkotóban (és az avatáskori nézőben), hogy ez, így, voltaképpen paródia, a hivatalos korabeli értékek határozott megkérdőjelezése. A császár új ruhája.

Hogy aztán mi dolga lesz ennek a szobornak egy égbenyúló, csupa üveg bankszék-ház bejáratánál, az már egy másik kérdés. Feleljen rá az utókor, ha akar.

Névjegy: Munkások, Váci út 71.
Felállítva: 1982
Alkotó: Kiss István

„AZT HISZEM, LE KELL ÜLNI A TÉREN EGY PADRA.”

Pontos és egyéni képét írja meg a városnak. Halála előtt nem sokkal írta, ars poeticának is beillő vallomását:

Miért írok?

Értük.

A lerongyolódott házakért.

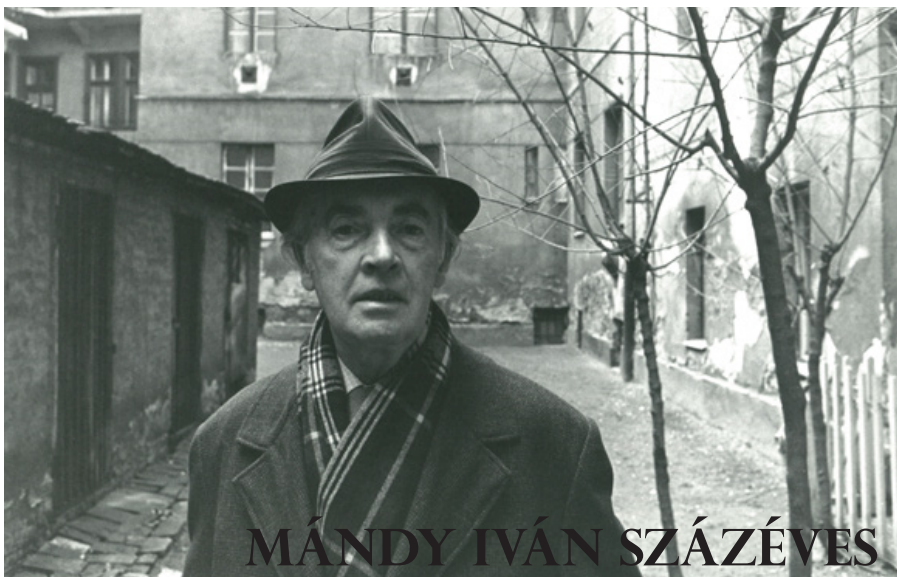
A megvakult ablakokért.

Az udvarokért.

A gangokért.

Az ecetfáért.

*A sötét kapualjért,
ahova az Isten behúzódott.*

Ha Mándy – akkor mozi. Ha Mándy – akkor foci. Ha Mándy – akkor presszó.

Ha Mándy – akkor Pest.

Hiába határozza el az ember, hogy úgy fog a Mándy-jubileum kapcsán írni, hogy ne a szokásos közhelyeket mondja el, ez szinte lehetetlen. Mert a közhelyek sokszor igazak. De szerencsére már tudjuk azt is, hogy *Mándy Iván* (ha nem kis szorongással is), de bizony utazott, és nemcsak hogy átment Budára, hanem képes volt a Balatonnál vagy akár külföldön is nyaralni. Aztán azt is, hogy bár legendásan nem szeretett levelezni, mégis gazdag és szórakoztató összeállítás jelenhetett meg nemrégiben vele-róla. Hogy szeretett és tudott beszélgetni az utcán idegekkel vagy a Keletiben hajléktalanokkal, de boldogan fogadta azt is, ha valaki a Művészen vagy a Lukácsban leült asztalához. Hogy íróként szívesen hallgatta a pincérok élet-történeteit – gyűjtve az anyagot a cukrászdai elbeszélésekből. Nagyon sok barátja volt, és nem csak irodalmárok: filmesek, képzőművészek is. Például *Mácsai István*, a festő. Mi kötötte össze őket? Talán a város, melyben éltek. Meg az együtt töltött szilveszterek, vacsorák, a közös nyaralások Szigligeten.

Szerette a mozit, a filmeket. Szerepelt is: vagy épp csak feltűnt, átment a színen a Csutak a mikrofon előtt-ben, vagy orvost játszott *Szabó István Szerelmesfilmjében*. A sorra bezárt kis kopott pesti mozik védelme mellé állt – ki, ha nem ő. Halála előtti utolsó estéjén is *Buster Keaton* faarcát nézte a Toldi moziban.

1918. december 23-án, Budapesten született. A Jézuska hozta „Jancsit”, ahogy a családban hívták. Az Iván nevet édesapja adta neki, kedves írója, *Turgenyev* után. De a rokonok, barátok azt mondták, hogy egy rendes magyar kisfiút nem hívnak Ivánnak. Édesapja, *Mándy Gyula*, „a hírlap nélküli hírlapíró”, különleges figura. Újságíró, költő-író, de még inkább életművész, mindenkit ismert vagy ismerni vélte a korabeli budapesti (nemcsak) irodalmi életben. Remek kapcsolatokkal rendelkezett, megjelent két verseskötete – fia az írói indulását neki köszönhette, segítette tanácsaival a pályakezdő Mándyt.

„*Nem szívesen emlékszik vissza azokra az időkre, amikor még az apja javígtatta első novelláit. És egyáltalán elmagyarázta, hogy nem kell mindent olyan aprólékos részletességgel leírni. Akár tetszik, akár nem, mégiscsak az apától hallott először a kihagyásos ábrázolásról.*”

Támogatta terveit, micsoda atyai támogatás az, amikor a 16 éves Mándy bejelenti, nem megy többet iskolába (mert hülyeségnek tartja), s erre édesapja azt válaszolja, hogy rendben, hiszen te író vagy!

„*Akárhogy is, belőle nyílt meg minden. Utcák és terek, kapualjak és udvarok, kávéházak, mozik, futballpályák és szerkesztőségi folyosók. Pincérek és hírlapírók keringtek körülötte. Pengeárusok, ügynökök, ácsorgók és bámészkodók. És nők! Mennyi nő!*”

Édesanyja, *Alfay Ilona* az OTI tisztviselőjeként dolgozott, de tőle sem állt távol a lírai tehetség. Egy interjúban mesélte el Mándy, hogy édesanyja az általa elnevezett s e nevekkel jellemzett Tisza Kálmán téri fákról mesélt neki.

„*Aki a modernségben továbbvitt, az furcsa módon nem az apám volt, hanem az anyám. Ő fedezte fel a téren a fákat és nevezte el Világcsavargójának, Őslinknek, különféle alakoknak látta és láttatta őket. Ebből írtam meg később a Fától fáig című novellát.*”

Szülei házassága nem alakult szerencsésen, Mándy apjának bohémsága egyáltalán nem illett bele egy „rendes család” életmódjába. Válásuk után eleinte továbbra is édesanyjával élt a Gyár utca 1-ben (ma Jókai utca). Később, már az édesapjával

töltött időszakban, különböző szállodákban laktak, sőt előfordult az is, hogy az éjszaka-t egy moziban töltötték. A Kenyérmező utcában levő Adriában volt az otthonuk a legtovább, de ezen kívül a környék, illetve a város számtalan más hoteljében, hónapos szobáiban megfordultak. Ez leginkább attól függött, hogy az apa melyik ismerősétől kaphatott segítséget. Mert pénze általában nem volt. Anyagilag és érzelmileg is nagyon nehéz évek ezek. Előfordult, hogy éheztek, hogy se bútoruk se ruhájuk nem volt. Kisfiúként Mándy sokat volt ekkoriban egyedül. Ám mégis nagyon sokat köszönhetett ennek az időszaknak és édesapjának. Ekkor ismerkedett meg például a mozik, a kávéházak világával. Édesapjának állít emléket a *Mi az, öreg?* című írása, az együtt töltött évekről pedig a *Francia kulcs* című regény szól.

„A szállodáról szólt az írás, a *Hotel Adriáról*. A szerkesztő úrról, meg a fiáról. A szerkesztő úr semmit se szerkeszt, nincs is lapnál. Olyan szabadúszóféle, egy-egy cikket, riportot igyekszik elhelyezni, és ez nem könnyű dolog. De ha fölhalt némi pénzt, moziba mennek a fiúval. Ez a fiú semmi egyebet nem csinál, mint az apját várja abban a szállodai szobában. A várako-

zásokat, a csendes éhezéseket csak egyvalami feledteti el: a mozi. Apa jelenti a mozi világát.”

Iskoláit ekkoriban (az 1934/35-ös tanévben) hagyja félbe, írásai 1937-től jelentek meg. Első, szüleinek ajánlott könyve 1943-ban jelent meg, *A csőszház* címmel.

A Mándy Gyulával töltött évek után újra édesanyjával élt, immár a hosszú évtizedekig

az otthont jelentő Fiumei út 25-ben, a Teleki tér sarkán álló OTI-házban. Innen majd csak 1984-ben költözik el feleségével, az Aulich utcába, a Batthyány örökmécsesre néző lakásba.

A második világháborút, Budapest ostromát, édesapja segítségével vészelte át. Mándy Gyula, ha kellett, márpedig kellett, megjelent fia helyett a sorozóbizottság előtt,

orvosi leleteket lopkodott össze, hogy igazolja: alkalmatlan a katonai szolgálatra, és a János kórházban meg a Csengery utcai Chari-té kórházban biztosított számára menedéket.

A fiatal Mándy az 1950-es években az Újhold köréhez tartozott. Barátai között találjuk Lakatos Istvánt, Rába Györgyöt, Vidor Miklóst, Végh Györgyöt, Határ Győzöt, Kálnoky Lászlót, Rubin Szilárdot. A folyóirat első számú prózáírójának számított, a prózarovat szerkesztője volt. (Bár, ahogy azt *Darvasi Ferenc* irodalomtörténész megjegyzi, hamarosan kiderült: a szerkesztői munka nem neki való.)

Közismert, hogy az újhaldások körének találkozóhelye a Károlyi kert szomszédságában található Darling eszpresszó. Mándy talán első igazi törzshelye. Ekkoriban, a szilencium éveit alatti előadásokat tartottak vidéken, átdolgozásokat készítettek a rádió vagy az ifjúság számára, más néven megjelenő írásokon dolgoztak – így tudtak szegényesen megélni. Ebben az időben születnek rövid bábjátékai, rádiójátékai, a Robin Hood-átirat (melyben Robin olyan „mándysan” sétálgat és szemlélődik az erdőben, mintha semmi veszély nem fenyegetné), az Egy festő ifjúsága és még több hasonló kötet. Ezekről az évekről szól, szinte dokumentarista hitelességgel a *Fabulya feleségei* című regény és a később született *Előadók, társszerzők* című kötet.

1954-től szabadúszó írónak számított, nem vállalt állást többé. Ettől kezdve folya-

matosan jelentek meg írásai, könyvei. 1969-ben József Attila-díjat kapott, majd ezt követően részesült szinte minden hivatalos és nem hivatalos elismerésben a Kossuth-díjtól (1988) kezdve a Getz Corporation vagy a Soros Alapítvány életműdíján át az Írók boltja Úveggyógyó-díjáig.

Számos novelláskötete, regénye jelent meg, hangjátékaival gyakran találkozhatott a rádióhallgató közönség. Több művéből készült film, a Régi idők focija és Minarik Ede alakja máig kultikus eleme a közmelegzetnek. A televízió évtizedeken át gyakran vetítette az ifjúsági regényeiből készült filmeket, A locsolókocsit és a Csutak-történeteket.

Dolgozni kell, nincs más. Meg hűnek maradni ezekhez a sokat szenvedett terekhez, utcákhoz.

Mándy Iván Budapest írója. Olyan arcát mutatja meg a fővárosnak, amely nélkül nem érthetjük meg igazán, sokszor olyan alakokat, olyan helyszíneket örökít meg, amelyek mára örökre eltűntek. Mégis távol áll tőle a hamis nosztalgia, a ma divatos retro-életérzést is hiába keressük műveiben.

A város írója volt, amelyben élt, s mely éppúgy élt őbenne is. Jellegzetes motívumai, a házak-udvarok, ecetfák, erkélyek és kariatidák, gangok és kerítések, pincék, terek és padok, cukrászdák és presszók... A nagyvárosi lét megjelenítője, a nagyon is nyers valóságé, a minden romantikát nélkülöző szegénységé.

„Valaha kötelességszerűen megpróbálkoztam a tájleírással. Ezzel se sokra mentem. Eltelt egy idő, amíg rájöttem, hogy nekem egy pinceablak a táj, egy pocsolóya. Legjobb esetben üres mező, elhajigált, ócska lavórokka.

Az ember felfedezi a törvényeit, és akkor megpróbálhat valamit.

A hang, az a bizonyos egyéni stílus, mázli dolga. Vagy van, vagy nincs.”

Jellegzetes humora, vagy inkább iróniája összetéveszthetetlen. Nála váratlanul, mégis természetesen jelennek meg némafilmsztárok a mozi előcsarnokában, vagy *Kossuth Lajos* a terézvárosi villamoson, és *Batthyány Lajos*, akivel annyi mindenről lehet beszélgetni. Éppúgy, ahogy Csutak mesél az öreg kerítésnek.

Lírai prózájában emlékezetvillanások keverednek a képzelet játékaival, a jelen megfakul, és a múlt újra elevenné válik. A költészet átiszínezi a kopott utcákat, tereket és a bérházak folyosóit, egy város külső és belső tereit. Előfordul, hogy a bemutatás groteszk, de mindig bensőséges, ha kell egyszerű részvétellel teli és hidegen őszinte.

A főváros igazi arcának egyes fontos motívumait csak általa ismerhetjük meg. Egyfajta látszat mögötti lényegét mutat meg a szövegekben, a sokszor rideg valóság mögötti személys szürrealizmust.

fotók forrása: PIM

Elek Lenke: Papírszalvéta. A pöttyösre, a hófehérkésre és az ibolyásra voltam a legbüszkébb. Háromrétegűek voltak, puhák, mélynyomottak. És egészen simák. Ezeket nem cseréltem volna el semmi pénzért, még Verával sem. Pedig amikor megtudtam, hogy ő is gyűjti a szalvétákat, közeli barátónknak fogadtam. Kortársam volt, rajongott a szép papírszalvétákért, miniszoknyát hordott, mint én, beatzenét hallgatott, és csak boldog akart lenni.

Vera dolgait egy másik Vera ismertette meg velem, az irodalomtanárnőm. Onnantól kezdve mindent elolvastam Mándytól, még azt is, amit a fociról írt, pedig az egyáltalán nem érdekelt.

Magamban persze akkor még tetszikeztem, és bácsinak gondoltam. Holott semmi sem állt olyan távol tőle, mint hogy bácsi legyen. Amikor filmen megláttam, ahol orvost játszott, majdnem integettem neki, ismerősként üdvözöltem a vásznon, mint aki mindent tud róla, azt is hogy melyik cukrászdába jár, kedveli a szimplát és rajong a moziért.

A Teleki tér világát mélyrehatóan ismerte, mégis örök egzotikum maradt a számára. Mint nekem, amikor az első munkahelyemre igyekeztem reggelként a Karácsony Sándor – bocs, Karpfenstein – utca felé. Egy kis alacsony épületben működött a bérszámfejtés, délben kiszaladtunk Zsuzsával a piacra borsót venni, aztán délután, amikor elszunnyadt a főnök, meg is pucoltuk, és csak úgy az ablakon dobtuk ki a héját.

Kedves Iván! Bocs, hogy tegezlek, de közben elmúlt néhány évtized, és már furcsa lenne a tetszikezés. Ha látnád, hogy néz ki most a tér. Betonkockába költözött a piac, hatalmas üvegtáblák szikráztatják rajta a fényt nyáron. A minap voltam vendégségben egy luxuslakásban az ötödiken, gyönyörűen átalakították, csak a fürdőszoba egymillióba került. A Nap mozit befalták a multik. A sarkon albán fagyit mérnek, de ne kóstold meg, tele van habosítóval, dúsítóval, ki tudja, mivel.

Most fordult be a busz, a Modulo. Még éppen elérem.

Hogy hova lettek a papírszalvéták? Ki tudja. A költözések során eltűnt az ibolyás is, pedig azt sokáig egy külön dossziében tartottam, nehogy véletlenül összegyűrdjön.

Mentes Endre: Milyen szépen süt a nap. Nagyon ritkán ülök be a Művészbbe, de ha igen, akkor mindig Mándy Iván asztalához. Jobban mondván ahhoz az asztalhoz, ahol háromszor is láttam az utolsó éveiben.

Azóta lassan-lassan kialakult egy rítus: úgy helyezkedem el, mintha itt lenne velem a jobb oldali széken, abban a pózban, ahogy utoljára hagytam. Csak ül, mint egy halovány, saját magáról mintázott opálüveg szobor. A kávémat úgy rendezem az asztalon, hogy helyet hagyjak neki, legyen hová tenni a csészéjét, amit a csészealjjal együtt emel maga elé. Mint egy angolkisasszony. Vagy legalább is úgy, ahogy én képzelem az angolkisasszonyokat.

Ilyenkor csak nézegetünk. Tavaly egy októberi csütörtökön megpróbáltam valami suta párbeszéddel, de már a megszólításnál elakadtam. „Nézze, Mester. . .”, „Nézze, Mándy úr. . .”, „Iván bácsi, nézd. . .” Valahogy egyik sem volt helyénvaló, pedig csak annyit akartam mondani, hogy milyen szépen süt a nap.

Most itt ülünk egymás mellett. Belekortyol a presszójába, rám néz és elmosolyodik.

„Csigavér, öreg. Legközelebb menni fog.”

Török András: Három emlék. Flóra lányomat az elátkozott nyolcvanas évek első felében minden hétköznap egy óvodabuszra kellett feltennem, amely a Budán található szakszervezeti művész-óvodába szállította a pesti csemeteket. 8 óra 33-kor érkezett a busz, de mi félre mindig ott voltunk, és mereven néztük a megállónál lévő patika vasredőnyét. Pontban félkor egy fehér kismamacipős láb jelent meg lent, a redőny résében. Versengve felkiáltottunk: „Lábi! Lábi!”. Erre (vagy inkább ettől teljesen függetlenül) a láb nagyot rántott a vasredőnyön. Annak több se kellett,

felszaladt a fészkeig. Kinyitott a patika. Egy idő után eszembe jutott, hogy ez a rítus akár egy Mándy-novella története is lehetne. Mert hogy az író látásból már ismertem.

Miután a szülők, főleg operai dolgozók, könnyes búcsút vettek gyermekeiktől, átsétáltam a Művész presszóba, amely akkor még 7.30-kor nyitott. Mindenféle regényeket olvastam ott, jól emlékszem, hogy *Philip Roth Portnoy's Complaint* című könyvét ott olvastam ki. (Hát ezt soha nem fordítják le magyarra – gondoltam.)

9-ig maradtam általában, mert akkor már vagy ott volt Mándy, vagy tudtam, aznap már nem jön. Inkább nem jött, mint igen. Ha jött, általában nem írt, csak nézegette az embereket. Soha nem mertem megszólítani. Pedig hozzá igazítottam, ha nem is az életemet, de a reggelijeimet. A másik, szorgalmas író, a kismester, a vastag történeti regények szerzője, E. J. bezeg minden nap ott volt. A ruhatárban vastag fafogast rendszeresített, saját monogramját golyóstollal véste bele.

Az évtized végére, 1989-ben a legfrissebb, Budapestről szóló könyvemnek kiállították az illusztrációit, Mándyt kértük fel a megnyitó beszédre. Jött és beszélt, szabadon, a városról. Egy szót sem tudok felidézni abból, amit mondott. Csak a nézést, az aurát, az emberek megilletődöttségét. Meg hogy abban a városban, amiről ő beszélt, nem volt Buda, csak Pest.

Az utolsó emlékemet az író temetéséről őrzöm. Mint éppen hivatalban lévő kultúrpolitikus, 1995-ben én mondtam az egyik beszédet. Mert azt a benyomást keltettem a szervezőkben, mintha jól ismertem volna. Vagyis a népszerűséghez dörgölöztem. Félretettem a szöveget, amit munkatársaim a kezembe nyomtak, a saját szavaimat mondtam. Azzal fejeztem be: „Isten veled, Iván!”. Pedig nem is tegeződtünk. Most, a centenárium alkalmából azt üzenem: „Bocsásson meg nekem, mester.”

Bojár Iván András: A polgári rezisztencia szobra. Kora huszonéves voltam. Egy szétmállott világ biztos támpontokat kereső gyermeke, fogódzókat sokat megélt agg barátoktól, irodalmi és történelmi idolk mintáitól remélő fia. Öltönyt hordtam, nem farmert, western csizmát, ahogy a kortársaim. Vékony gallérú zakókat keskeny nyakkendővel. Apám két nemzedékkel idősebb barátainak levetett ruhatárából szemezgetett vállaltan divatjamúlt darabokat. Kora huszonévesen soha nem tudhatja az ember, hol éri az éjszaka. Hol alszik, ha egyáltalán. Sokszor ért olvasás közben a hajnal a Fő utcai Szép Ilonka drink bár halovány vörös fényvel derengő, középkori faragott kőoszloppal alátámasztott historiákkal átitatott terében. Nappal pedig, ha nem a bölcsészkar termeiben, folyosóin, büféjében lófráltam, beültem a Művészbbe.

Kávéháznak hívtam, nem cukrászdnak. Ma is Művész kávéházam, noha a vendéglátás most ott tenyésző műfaját éppoly nehezen tudnám meghatározni, ahogy akkoriban. Nem olyan hely, ahol kultúra éled. Már pedig a Művészbben éledt. S a belső helyiség tükör alatti asztalánál ülve majd' mindennap megélhettem ezt. Onnan esett a legjobb rálátásom a kívülről belépve bal oldali első sarokasztalra. Oda, ahol rendszerint az utolsó pesti író, Mándy Iván ült. Talán másfél évtizeddel lehetett idősebb annál, amennyi most vagyok. Aggastyán. Meghajlott hátú magas elegáns úr. Maga is öltönyös, természetes eleganciájából nem engedő. A néma, de kérlelhetetlen polgári rezisztencia szobra. Arcának finom rezdülései éteri intelligenciát sejtettek. Kis körasztalán napilapok, kávécsésze, idevaló kötelező apróságok találtak helyet. Ott és akkor nem a szövegeivel: fizikai jelenlétével képviselt egy messzi tűnt, soha vissza nem térő világot – mintha a nyugatosok leszármazottja, egy kihalt család utolsó sarja lenne. Nekem ő ott és akkor ezt a világot képviselte, énkereső éveimben e tán félreértett pózban kínált mintát, fogódzót. Még láttam őt, s míg láttam, a kávéházi asztal peremén tudatosítottam magamban az élményt: egyszer eljön az idő, amikor elmesélhetem az utánam jövőknek. Ez az idő most elérkezett.

RECENZIO

Szeretem a magyar fotót!

Buza Péter

Péntek Orsolya: A magyar fotó – 1840–1989
Látóhatár Kiadó
Ára 6900 forint

Albumnak nevezi a szerkesztő, Halász Csilla ezt az egyébként meghatározhatatlan műfajú, de kétségtelenül reprezentatív kötetet. Kérdés persze, érdemes-e azzal bíbelődni, hogy ez a munka a könyveknek mely kategóriájába sorolható, bár talán igen, noha a piac maga az ilyenmel nem nagyon törődik. Egyetlen okból mégis: hogy az igényes vevőt ne vezessük félre. Például mindjárt a címmel. Az ugyanis kétségkívül történelmi monográfiát ígér.

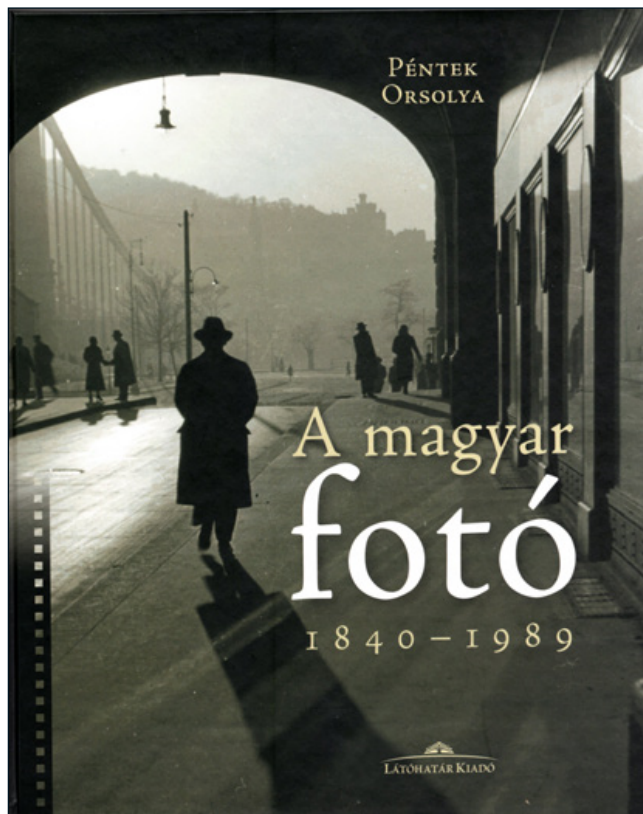
Amióta a hivatásos eszemet tudom, mindig nagy örömmel szerkesztettem írásaimhoz értékes tartalmi elemként hasznosuló fényképeket, de hosszú évtizedek tapasztalataira se alapozhatom azt a meggyőződésemet, hogy a fotótörténet szakértője lennék. De megkockáztatom: nem nemzeti fotótörténet, inkább képekkel gazdagított esszé kerekedett kötetből ebben a vállalkozásban, egyéni nézőpontból, szubjektív válogatással. Egyébként élvezetes tálalásban, igényes megjelenítésben (utóbbi elsősorban a tervezőt, Csillag Istvánt dicséri, noha *André Kertész* arcát a nyitó oldalpáron sikerült félbevágnia). A népszerűsítő tudományos újságírás szintjén tartalmasnak minősíthető

feldolgozásról van szó, amelyben sokan megtalálhatják a fényképezés kultúrhistoriájának fontos állomásait és szereplőit.

Olvashatnak a talán legjobbakról, a legnépszerűbbekről, a leghíresebbekről, s a gondos válogatás nyomán reprezentatív kínálatát ismerhetik meg remek alkotásaiknak. Értékelhető mennyiségben olyanokat is, amelyeket nem koptattak el az eddigi publikációk. Friss szemmel

panoráma tárul elének, élmény a legtöbb kép. Hézagpótló ötletnek tartom, hogy a szerző több tucatnyi fotóművész portréját is beszerkesztette az egyes fejezetekbe. Az arcképeknek ez a sora forrásértékű.

Azt hiszem itt kell visszatérnem újra – ki nem tett zárójelben – a szubjektív válogatás kérdésére. Kritikájára. Felfoghatatlan számomra, hogy miként maradhatott ki a második világháború utáni korszakokat taglaló fejezetekből mondjuk *Balla Demeter*, *Kéleti Éva*, *Szebeni András*, *Szalay Zoltán*, *Rédei Ferenc*. Még a nevük is. Vagy, hogy az úttörők köréből például a *Weinwurm* testvéreké, *Weinwurm Antalé*.

De hát, mint említettem, nem vagyok szakértője a fotózás magyarországi történetének. Csupán rendszeres használója a magyar fotográfusok alkotásainak. Ha ilyen helyzetben fogalmazunk, szerkesztünk, valóban nincs más választásunk, mint nyilvánosan vállalni szubjektivitásunkat, írjunk-szerkesszünk akár albumot – akár kritikát.

Szép könyv, tárgyához méltó kivitelben. Örülök, hogy kezembe vehettem, s kézbe veszem még. Ugyanezt ajánlom mindenkinek, akit érdekelnek a magyar fotográfia rangos produktumai s rangot adó személyiségei.

KÖNYVJELZŐ

É. Szabó Márta: Akinek a madarak is Chopint énekelnek – Erdi Tamás története

Corvina Kiadó • 3990 Ft

A briliáns vak zongoraművész pályáját rajzolja meg édesanyja, É. Szabó Márta, az ismert televíziós személyiség, a Cimbora és számos más, főleg gyermekeknek szánt kultúrműsor szerkesztője. Tamás apja, Erdi Sándor, a Stúdió című műsor szerkesztője is jelen van a könyv minden oldalán. Az izgalmas bővelkedő könyv végigkíséri Erdi Tamás nem mindennapi sorsát születésétől, sőt, még annál is korábbról egészen a világhírig.

KULTAJÁNLO

„Mindent a hadseregnek!”

Amerikai és magyar plakátok az első világháború idejéből

Budapest Főváros Levéltára • 2019. január 31-ig

□ Budapest Főváros Levéltára és a budapesti Hadtörténelmi Intézet és Múzeum közös kiállításán a prágai Vojenský Ústřední Archiv (Hadtörténelmi Levéltár) és a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum gyűjteményéből válogatott amerikai és magyar kiadású plakátok sora idézi fel a 100 évvel ezelőtti tengerentúli és hazai történéseket. A kiállítás érdekessége, hogy a korabeli propaganda részét képező színes és látványos falragaszok a háborúban egymással szembenálló államok területén buzdítottak a másik fél felett aratandó diadalra.

Az amerikai és magyar kiadású plakátok stílusukban, kifejezőmódjukban és tartalmukban igen különböznek egymástól, hiszen míg a tengerentúliak legfőbb témája az önkéntes katonai és civil szolgálatra való toborzás volt, a hazai grafikai falragaszokon ez a tematika nem jelent meg. Ugyanakkor témabeli hasonlóságot mutatnak a jótékony célú, pl. a könyvgyűjtést propagáló, illetve a háborús kiadásokat finanszírozó állami kötvények jegyzésére buzdító plakátok.

KÖNYVJELZŐ

Zuglói lexikon

a szócikkeket összeállította Fodor Béla, szerkesztette Buza Péter
Herminamező Polgári Köre • 2000 Ft

□ Páratlan civil vállalkozás a ZUGLÓI LEXIKON összeállítása. Nem azért, mintha nem volna más kerületeknek is ilyen típusú történelmi kézikönyve (nem soknak van egyébként), de mert ez már a negyedik kiadása azóta, hogy bő évtizede az első megjelent. Ahhoz képest tartalma is sokat változott: jelentősen bővült, főleg a biográfiai jellegű szócikkek köre.

Most már szinte minden tekintetben korrekt választ adhat az érdeklődőknek, ki mindenki élt jelességeink közül Zuglóban. E mellett friss adatokat találni a szócikkek között az értékes épületekről, amelyeknek egy részét az első változat szerkesztésekor még nem vonta védelme alá a kerület. Más tematikai elemek és a gazdag illusztrációs anyag együtt érzékletesen, sőt olvasmányosan mutatja be a városrész kétszáz esztendőhöz közelítő történelmét. Megjelenését a XIV. kerület önkormányzata támogatta. Megvásárolható a Budapesti Városvédő Egyesületnél: XII. Szoboszlai út 2–4. (Béjárt a Böszörményi útról). Telefon: 06-20 372-4424

Bolgár György

Pest megér egy estét

Hát hogyan érne meg egy estét Pest is? Vagy sétálhatunk éjjel Óbudán, s bár híd alatt aludni kissé faksznis egy átmulatott éjszaka után, bizonyosan megvan annak is a bája, ha nem hajléktalanság lesz a pálya. A Duna-parton fölébredve így, a csipás Napnak semmit el ne higgy!

Mert más arcát mutatja most a város, mint este, amikor egy vad gitáros belecsap a húrokba hirtelen, és megremeg az ötödik elem, az éter, melynek hullámain zengő, dúr dallamok dörömbölnék az ég bezárult kapuján, miközben én azt élvezem, hogy belém csap a mennykő.

De aztán vége, mély áramszünet, a villanyt csak a hajnal gyűjtja fel rám, a híd alatti Pest-Buda a cellám, a foglárom pedig vak és süket. Üvölthetek, ahogy kifér a számon, nem hallja a mogorva villamos, a múlt, jelen s jövő rajtam tapos dínomdánomból így lesz szánom-bánom.

KULTAJÁNLO

Karácsonyi üdvözet a Magyar Természettudományi Múzeumtól

□ A L'Energy – NaturArt – Az év természetfotósa 2018. című kiállítás, mely Magyarország és Közép-Európa legrangosabb természetfotóit sorakoztatja fel, az ünnepek alatt is várja látogatóit a Magyar Természettudományi Múzeumban. Páll Róbertnek a kiállításon is látható Lépegető billegető című képével kívánunk minden kedves látogatóknak boldog karácsonyt és kellemes ünnepeket! További információ: www.nhmus.hu

KÖNYVJELZŐ

Rozsnyai József: Meinig Arthur

Holnap Kiadó • Karácsonyig 4950 Ft

Meinig Arthur a 19. század utolsó évtizedeinek és a 20. század elejének termékeny építész. Mágnesépítészként emlegették korában, paloták és kastélyok specialistája volt. Irodájából kerültek ki a Wenckheim-palota (ma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épülete) és a tiszadobi Andrassy-kastély tervei, melyek további jelentős arisztokratikus megbízásokhoz juttatták. Reprezentatív városi építkezésein gyakran fordult a barokk és rokokó formái felé, míg vidéki főúri házain a Loire menti kastélyok stílusát részesítette előnyben.

SZÍNIKRITIKA

Ítélni a népet? – dokurevü a Stúdió „K”-ban

Zappe László

Címet adni nem könnyű. Legyen sokatmondó, mégse áruljon el többet a kelleténél. Legyen figyelemfelkeltő, de ne legyen bombasztikus. Legyen sejtelmes, de ne legyen végképp félrevezető. Gondolom, hozzáértők még sokáig sorolhatnák a hasonló ellentétpárokat. Mindezt most az juttatja eszembe, hogy tipikusan félrevezető címnek érzem a Stúdió „K” új bemutatójának élén az Ítélni a népet kitétel.

Persze igen jól hangzik, ha egy előadás a második világháború utáni felelősségrevonásokról, a népbírók tevékenységéről szól. A szórólap ezt is ígéri első soraiban. Csak aztán tér rá a produkció tényleges tárgyára, Kiss Ferencre. Végül is indokolt, hogy egy olyan per esetében, amely nem a vádlott egyes tetteit teszi mérlegre, hanem egész életművét, minden tevékenységét, de legalábbis minden közszereplését, vizsgálják végig, tekintsék át teljes munkásságát, sőt életrajzát, gyerekkorától kezdve, tanulmányain át a magánéletéig, házasságaiig, gyermekeiig. Eldöntendő viszont, hogy hol legyen a hangsúly: az életrajzon vagy a peren. Esetleg a mindkettőből kiolvasható történelmi groteszken, a fintonon, amit a múlt e szeletére pillantva vághat a bölcs és nem feltétlen empatikus utókor.

Kiss Ferenc a népbírók vizsgáldásának célkeresztjében álló korszaknak, kiváltképp a nyilas uralom idejének jelentős közszereplője

volt: a Nemzeti Színház és a Színművészeti Akadémia igazgatója, a Színművészeti és Filmművészeti Kamara elnöke. Ezekben a vezető funkciókban nem lehetett nem részese a színházi élet zsidótlanításának. A Stúdió „K” előadásában tált per után 1953-ig fegyházban raboskodott, szabadulása után egy ideig segéd munkásként, majd földmérőként dolgozott, 1956 augusztusában térhetett vissza a színészi pályára. 1963-ban megkapta a Magyar Népköztársaság Érdemes Művésze díjat. A Stúdió „K” produkciójában az est hősné a per utáni sorsáról nem esik szó. Ez bizonyára akkor sem lenne rendben, ha valóban első sorban a perekről lenne szó, és csak mint demonstrációs példa kerülne ide a színész és színigazgató története. De minthogy éppen fordítva van, a hangsúly inkább az ő életén és tevékenységén van, tulajdonképpen felfoghatatlan, hogy az alkotók, illetve a színlap szerint összeállítók, Boronkay Soma, Fabacsóvic Lili, Simányi Zsuzsanna, valamint a konzulensek, Kékesi Zoltán és Zombory Máté nem gondoltak arra, hogy a történet egészén kellene végigmenni, illene legalább szót ejteni tovább életéről 1978-ban, nyolcvanöt éves korában bekövetkezett haláláig. Annál is inkább, mert a nézőtérén ülők nagy része valószínűleg itt hall először magáról Kiss Ferencről is.

A választott forma különben szerencsés lehetne a tartalom felmutatásához, ha az kellően tisztázott volna. Dokurevünek mondja az alcím. Simányi Zsuzsanna rendezőként ügyesen keveri a tényközléseket a játékos elemekkel, a dalbetétekkel, az elénekelt dokumentumokkal, a diákszínházi nagy hagyományából merített kórusokkal, mozgásokkal. Nem lehet nem élvezni a korabeli hatóságok és szolgálatok jellegzetes, vaskos bőrbátjában működő *Spilák Lajos* utálkozó közreműködését, *Sipos György* énekszámait, *Tabi Orsolya* komolyan tudóskodó műsor- illetve nyomozásvezetését, valamint *Homonnai Katalin*, *Lovas Dániel*, *Nyakó Júlia* megjelenését különféle alakokban.

A szórólap felsorol néhány mindig izgalmas, csak néha már unalomig ismételtnek ható kérdést, problémakört: „*Bűn, vagy túlélési taktika belesimulni az éppen aktuális rendszerbe? Meddig tart kiszolgálni az eszméket, és honnantól épülnek be azok az egyén személyiségébe? Megteheti-e, feladta-e egy korszakos színésznek, hogy politikailag állást foglaljon és elfogadja a felkínált pozíciókat? És vajon mennyiben jellemzi az igazságszolgáltatást a bosszúállás, és mennyiben a megtörtént események feldolgozásának szándéka?*” Ha éppen akar, a néző el is gondolkozhat ezeken Kiss Ferenc élettörténetén tűnődve. De a Stúdió „K” előadása legföljebb alkalmat ad erre. Igazán erős felszólítást nem.

KULTAJÁNLO

Szerb székesegyház a Tabánban

Az eltűnt Rácváros emlékezete

Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeum • 2019. február 17-ig

□ A kiállítás a budai szerb székesegyház egykori helyétől kiindulva, időben visszafelé haladva mutatja be a székesegyház és környezete történetét, az épületnek a tabáni szerb közösség életében, illetve a budai városképben betöltött szerepét.

A Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeuma az újvidéki Matica Srpska Képtárával, a szentendrei Szerb Egyházi Múzeummal és a budapesti Szerb Intézettel együttműködve hozta létre kiállítását. A templom lebontása ellenére berendezési tárgyainak jelentős részét és az ikonosztáz összes festményét sikerült megmenteni. A túlnyomó részt a szentendrei Szerb Egyházi Múzeum gyűjteményébe került tárgyak közül a legfontosabbakat, az ikonosztáz festményeit az újvidéki Matica

Srpska Képtárának restaurátorai 2017-ben restaurálták. Áldozatos munkájuk révén vált lehetővé az egykori budai szerb székesegyházhoz kapcsolódó művészeti emlékek együttes bemutatása.

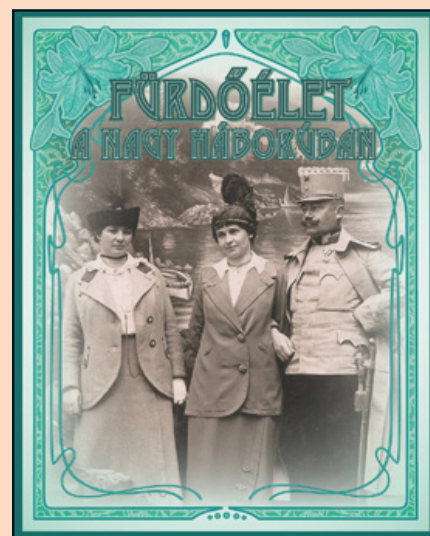
KULTAJÁNLO

Fürdőélet a Nagy Háborúban

Új időszaki kiállítás Óbudán

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum • 2019. március 31-ig.

□ Az időszaki kiállítás a boldog békeidők hangulatos fürdőéletének változását mutatja be az első világháború alatt. A katonák és a polgárok fürdőlete ezer szállal fonódott össze békében és háborúban, a magas társadalmi presztízsű katonatisztek hozzátartoztak a fürdőhelyek mindennapjaihoz. A fürdőhelyek idegenforgalma a kezdeti visszaesés után emelkedett. Ebben szerepet játszott az átlagosnál jobb élelemellátásuk. Kialakult a „menázi”-turizmus: külföldiek és fővárosiak valóságos hízókurát vettek. 1917-ben a háború sújtotta vidékeken megjelent a „csatátér”-turizmus. A fürdőhelyi bazároknak háborús propaganda- és ajándéktárgyakat is árusítottak. A háború vége felé a reklám jövedelmező dobját nyugati mintára hangosan kezdték verni. A fővárosban büszkén hangoztatták: „ma a legnagyobb divat Pesten idegent forgatni.” A kiállítás az I. Világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatásával jött létre.

KULTAJÁNLO

Csak tiszta forrásból

Hagyomány és absztrakció Korniss Dezső művészetében

Magyar Nemzeti Galéria • 2018. december 20. - 2019. április 9.

□ A Magyar Nemzeti Galéria a magyar művészet meghatározó alakjait feldolgozó sorozatát folytatva 2018-ban a modern magyar művészet egyik legjelentősebb, legmeghatározóbb alakjának, Korniss Dezső festőművésznek (1908–1984) a kiállítását rendezi meg. A művész születésének 110. évfordulója alkalmat ad arra, hogy művészetét egy különleges nézőpontból vizsgáljuk meg és mutassuk be.

Korniss Dezső egy magyar gyökerű modern festészetet szeretett volna kialakítani, ugyanúgy, mint ahogy Bartók Béla tette a zenében. A kiállításon bemutatjuk, hogy Korniss Dezső művészetének egyes korszakaiban miként jelennek meg a provinciális művészet, a népművészet és a kézművesség különböző emlékei, és ezeket miként alakította át sajátosan szürreális képi világának meghatározó motívumaivá. A tárlaton csaknem 200 művet tárunk a nagyközönség elé magángyűjteményekből és múzeumok anyagából válogatva.

Korniss Dezső: Rablók II., 1977
©Hatvany Lajos Közérdekű
Muzeális Gyűjtemény

BUDAPEST

előfizetés 2019

Kedves Előfizetőnk!

Ismét eltelt egy év, reméljük, hogy Ön továbbra is a **BUDAPEST** előfizetője marad.
Az előfizetés díja

változatlanul 5 000 forint,
melyet az alábbi módokon tud befizetni:

• **A mellékelt sárga csekken.**

A közleményben kérjük feltüntetni annak a személynek a nevét és pontos címét (emelet, ajtó is), akinek a lapot előfizetik.

• **Banki átutalással, melyhez az adatok:**

Kedvezményezett: Summa Artium Nonprofit Kft.

Számlaszám: 16200106-11569909

Közlemény: Budapest folyóirat + annak a személynek a neve és pontos címe (emelet, ajtó is), akinek a lapot előfizetik – tehát nem feltétlenül a befizető

• **Személyesen készpénzben a kiadóban:**

Summa Artium 1054 Budapest, Honvéd utca 3. V. 13. (21-es kapucsengő), munkanapokon 9 és 16 óra között. *A kiadó december 21. és január 2. között zárva tart.*

Amennyiben bizonytalan előfizetésének lejáratí idejével kapcsolatban,
kérem, hívjon bennünket a **318-3938**-as telefonszámon.

A BUDAPEST ELŐFIZETÉS IDEÁLIS KARÁCSONYI AJÁNDÉK VÁROS-SZERETŐ CSALÁDTAGJAINAK, ISMERŐSEINEK!

A szóló lapszámok és Budapest Plusz kiadványok megvásárolhatóak:

- **Kiadónkban:** Summa Artium Nonprofit Kft.,
(1054 Budapest, Honvéd utca 3. V. emelet 13. T/F: +36-1 318-3938)
munkanapokon 9–16 óra között
- **az Írók Könyvesboltjában** (Budapest, VI., Andrassy út 45.)
- **a FUGA Budapesti Építészeti Központban** (Budapest, V., Petőfi Sándor utca 5.)
- **a Budapest Antikváriumban** (Budapest, IX., Üllői út 11-13.)

1. Kropfpecher Nelli. 2. Aszóth Elma. 3. Schüttek Erika. 4. Scheller Grida. 5. Hüttl Elza. 6. Meister Lóczy. 7. Lemmer Hedwig. 8. Schmutz Ilona. 9. Kriniczky Mária. 10. Meister Erna. 11. Borbély Justin. 12. Huber Janka. 13. Pribitzer Nina. 14. Zaicher Izabella. 15. Schaffer Mária. 16. Hubert Stefi. 17. Konz Ida kézimunka tanárnő. 18. Lositz Alice. 19. Murányi Margit. 20. Kiss Walburga. 21. Csikvácsárcsi Balázs Sándorné, tanárnő. 22. Dr. Fodor Annamária. 23. Mory Károlyné. 24. Pribitzer Manci. 25. Schaffer Annus. 26. Chenez Margit. 27. Tribán Tilda. 28. Murakóczy Ilonka. 29. Hermann Ilona. 30. Szibentisi Dusi. 31. Wesselyné Bohus Manci. 32. 32. Marosán Lucretia.

TÖRÖK VILÁG-ÉRT

